

Jacek Musiałkiewicz

ZARYS PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

**program nauczania podstaw przedsiębiorczości
w zakresie podstawowym
dla techników, zasadniczych szkół zawodowych
i liceów ogólnokształcących**

Program zdobył pierwsze miejsce
w konkursie na opracowanie programów nauczania
kształcenia ogólnego dla poszczególnych typów szkół
organizowanym przez Ośrodek Rozwoju Edukacji
www.ore.edu.pl

Warszawa, marzec 2012 r.

Spis treści

Charakterystyka programu.....	3
Szczegółowe cele kształcenia i wychowania	5
Treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego.....	8
Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany	14
Opis założonych osiągnięć ucznia.....	21
Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia	32
Porównanie podstawy programowej z programem nauczania	36
Plan wynikowy.....	44

Charakterystyka programu

Program nauczania obejmuje IV etap edukacyjny i dotyczy przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Treści zawarte w programie nauczania **są zgodne** z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

Program nauczania jest przeznaczony dla liceów ogólnokształcących i techników, jak również dla zasadniczych szkół zawodowych. Opracowanie wspólnego programu nauczania było możliwe dzięki zapisowi przywołanego wyżej Rozporządzenia mówiącemu, że w zakresie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w zasadniczych szkołach zawodowych obowiązuje taka sama podstawa programowa kształcenia, jak w szkołach ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego (licea ogólnokształcące i technika).

Program nauczania dotyczy jedynie podstawowego zakresu nauczania podstaw przedsiębiorczości. Wynika to z Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r., które stanowi, że **przedmiot podstawy przedsiębiorczości może być nauczany tylko w zakresie podstawowym.**

Przedstawiony program nauczania zawiera wszystkie elementy programu nauczania ogólnego, jakie zostały wymienione w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników* (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730), tj.:

- szczegółowe cele kształcenia i wychowania,
- treści nauczania zgodne z podstawą programową kształcenia ogólnego,
- sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania,
- opis założonych osiągnięć ucznia,
- propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia.

W prezentowanym Państwu programie nauczania dodatkowo zamieszczono następujące elementy:

- porównanie podstawy programowej z programem nauczania,
- plan wynikowy.

Porównanie podstawy programowej z programem nauczania zawiera zestawienie zapisanych w podstawie programowej treści nauczania dotyczących podstaw przedsiębiorczości z treściami zawartymi w programie nauczania. Dzięki temu zestawieniu osoby korzystające z programu nauczania w łatwy sposób będą mogły sprawdzić, w której części programu nauczania przewidziano realizację konkretnych treści nauczania z podstawy programowej.

Zamieszczenie **planu wynikowego** ma na celu ułatwienie pracy nauczycielom korzystającym z programu nauczania. W planie wynikowym każdą godzinę lekcyjną co do zasady zapisano odrębnie. Taka szczegółowość nie jest konieczna z punktu widzenia literatury poświęconej planom wynikowym,

ale rozwiązanie takie przyjęto dlatego, że tak uszczegółowione informacje mogą być pomocne w planowaniu pracy nauczyciela. Również w celu ułatwienia pracy nauczyciela do propozycji planu wynikowego włączone zostały treści nauczania oraz propozycje metod nauczania.

Proponuję, aby przedmiot podstawy przedsiębiorczości był realizowany w klasach I techników, zasadniczych szkół zawodowych i liceów ogólnokształcących. Dzięki takiemu rozwiązaniu stanowiłby on kontynuację występujących w gimnazjum w ramach przedmiotu wiedza o społeczeństwie treści nauczania dotyczących rozumienia zasad gospodarki rynkowej.

W projekcie rozporządzenia w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach przewiduje się, że treści nauczania dotyczące podejmowania działalności gospodarczej znajdują się we wszystkich zawodach. Tak więc wiedza i umiejętności zdobyte przez uczniów techników i zasadniczych szkół zawodowych w ramach podstaw przedsiębiorczości będą stanowić punkt wyjścia do realizacji treści nauczania związanych z podejmowaniem działalności gospodarczej. Jest to kolejny argument za tym, aby podstawy przedsiębiorczości były realizowane na początku cyklu kształcenia.

Na podstawie projektu *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* **na realizację podstaw przedsiębiorczości przewidziano 60 godzin**. Wymiar 60 godzin został zapisany w projekcie rozporządzenia zarówno dla techników i liceów ogólnokształcących, jak i zasadniczych szkół zawodowych.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Realizacji celów ogólnych zawartych w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* służą zapisane poniżej 3 grupy celów szczegółowych.

1. Cele związane ze zdobywaniem przez uczniów wiedzy na temat:

- osobowości,
- cech osoby przedsiębiorczej,
- motywów aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka,
- ról społecznych człowieka i typowych dla nich zachowań,
- konfliktów i sposobów ich rozwiązywania,
- zjawisk ekonomicznych występujących w życiu codziennym,
- czynników wytwórczych,
- rynku i jego elementów,
- istoty gospodarki rynkowej i mechanizmów jej funkcjonowania,
- znaczenia umów w gospodarce rynkowej,
- znaczenia i roli pieniądza w gospodarce rynkowej,
- obrotu gotówkowego i obrotu bezgotówkowego,
- uczestników rynku i występujących między nimi zależności,
- form inwestowania pieniędzy,
- zabezpieczenia emerytalnego,
- ochrony praw konsumentów,
- roli przedsiębiorstw w zaspokajaniu potrzeb,
- zasad funkcjonowania przedsiębiorstw,
- form organizacyjno-prawnych przedsiębiorstw,
- znaczenia biznesplanu w prowadzeniu działalności gospodarczej,
- przychodów, kosztów, wyniku finansowego i rentowności przedsiębiorstw,
- procedury uruchamiania działalności gospodarczej na własny rachunek,
- form opodatkowania dochodów osiąganych przez przedsiębiorców,
- obowiązków związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej,
- konkurencji na rynku dóbr i usług oraz rynku pracy,
- istoty ubezpieczeń,
- mechanizmu funkcjonowania giełdy papierów wartościowych,
- znaczenia banków i innych instytucji finansowych w gospodarce rynkowej,
- roli państwa w gospodarce rynkowej,
- przyczyn i narzędzi oddziaływania państwa na gospodarkę,
- wpływu deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę,
- banku centralnego i jego roli w gospodarce,
- podstawowych wskaźników makroekonomicznych,
- przyczyn i skutków bezrobocia,
- form powiązań gospodarczych z zagranicą,
- kursów walut i ich wpływu na gospodarkę,
- zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej,
- istoty globalizacji oraz jej przyczyn i skutków,
- praw i obowiązków pracownika i pracodawcy,
- form zatrudnienia.

2. Cele związane z nabywaniem przez uczniów umiejętności:

- samodzielnego wyszukiwania i aktualizowania wiedzy ekonomicznej,
- korzystania z różnych źródeł informacji, zawierających wiedzę ekonomiczną (akty normatywne, roczniki statystyczne, strony internetowe organów władzy i administracji publicznej, strony internetowe instytucji rynkowych, prasa ekonomiczna),
- posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
- identyfikowania własnych słabych i mocnych stron,
- efektywnego komunikowania,
- otwartego wyrażania własnych odczuć i opinii,
- autoprezentacji,
- planowania własnych działań zmierzających do osiągnięcia wyznaczonych celów,
- pracy zespołowej,
- identyfikowania problemów i poszukiwania sposobów ich rozwiązania,
- podejmowania decyzji,
- dochodzenia własnych praw w grupie,
- identyfikowania źródeł konfliktu i znajdowania sposobów jego rozwiązywania,
- prowadzenia negocjacji,
- stosowania zasady racjonalnego gospodarowania,
- planowania własnego budżetu,
- korzystania z zagwarantowanych przepisami prawa uprawnień przysługujących konsumentom,
- identyfikowania ryzyka związanego z inwestowaniem,
- efektywnego inwestowania własnych pieniędzy,
- wyszukiwania najkorzystniejszych ofert na rynku (oferty zakupu dóbr i usług oraz oferty banków, zakładów ubezpieczeń, funduszy inwestycyjnych i emerytalnych),
- rozróżniania osób fizycznych od osób prawnych,
- rozpoznawania lokalnego rynku,
- korzystania z Polskiej Klasyfikacji Działalności,
- identyfikowania szans i zagrożeń związanych z podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej na własny rachunek,
- aktywnego poszukiwania pracy,
- planowania i kształtowania własnej kariery zawodowej,
- określania własnej roli i miejsca na rynku pracy po uwzględnieniu posiadanych umiejętności, predyspozycji, zainteresowań oraz potrzeb rynku,
- dokonywania wyboru formy zatrudnienia (umowa o pracę, umowa cywilnoprawna, samozatrudnienie, praca czasowa) i wskazywania skutków dokonanego wyboru,
- analizowania możliwości zatrudnienia na lokalnym rynku pracy,
- uczestniczenia w rozmowie kwalifikacyjnej,
- dochodzenia swoich praw wynikających z zatrudnienia.

3. Cele związane z kształtowaniem u uczniów postaw i zachowań dotyczących:

- przedsiębiorczości,
- poczucia własnej wartości i szacunku do innych ludzi,
- świadomego i rzetelnego wykonywania obowiązków,
- etyki w relacjach pracownika z pracodawcą i w prowadzeniu działalności gospodarczej,
- poszanowania własności,
- kreatywności i innowacyjności,
- zrozumienia dla osób niepełnosprawnych,
- zaangażowania w realizację wykonywanych zadań,

- uczciwości w pracy i w prowadzeniu działalności gospodarczej,
- świadomego odbioru reklam,
- zainteresowania zmianami zachodzącymi w gospodarce,
- konieczności ciągłego doskonalenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych,
- konieczności ciągłego aktualizowania wiedzy ekonomicznej.

Treści zgodne z treściami nauczania zawartymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego

Zachowania przedsiębiorcze człowieka

Człowiek przedsiębiorczy

Pojęcie osobowości. Struktura osobowości. Cechy osobowości (cechy osobowe). Rola cech osobowych w gospodarce. Formy wyrażania postaw i emocji: asertywność, bierność (uległość), agresja. Postawa przedsiębiorczości. Cechy osoby przedsiębiorczej. Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka. Potrzeby – ich rodzaje, charakter i zaspokajanie.

Poznanie siebie

Własna osobowość i jej poznanie. Możliwości i predyspozycje – identyfikacja mocnych i słabych stron. Samoocena. Zdolność do wyznaczania sobie celów i zadań. Inwestycje w siebie. Planowanie działań zmierzających do osiągnięcia wyznaczonych celów. Ocena podjętych działań. Autoprezentacja.

Komunikacja interpersonalna

Komunikacja interpersonalna i jej formy. Komunikacja werbalna i niewerbalna. Model procesu komunikacji interpersonalnej. Rodzaje komunikatów. Język i style komunikowania się. Bariery w procesie komunikowania się i ich pokonywanie.

Człowiek przedsiębiorczy w grupie

Role społeczne człowieka. Typowe zachowania dla ról społecznych. Praca zespołowa. Organizacja pracy zespołowej. Zasady pracy zespołowej. Role przyjmowane przez członków zespołu. Kierownik zespołu. Zadania kierownika zespołu. Cechy ułatwiające i utrudniające kierowanie zespołem. Lider zespołu a kierownik zespołu. Prezentacja własnego stanowiska na forum zespołu. Prawa członka zespołu i ich dochodzenie. Motywowanie. Projekt (pojęcie projektu, temat, cele, fazy, plan realizacji, realizacja zadań, prezentacja wyników i ocena projektu).

Podejmowanie decyzji

Decyzja. Proces podejmowania decyzji. Informacja w procesie podejmowania decyzji. Decyzje podejmowane indywidualnie i decyzje podejmowane grupowo. Skutki podjętej decyzji i ich ocena.

Konflikty i sposoby ich rozwiązywania

Pojęcie konfliktu w zespole. Przyczyny konfliktów. Analiza przyczyn konfliktów. Metody rozwiązywania konfliktów.

Negocjacje

Pojęcie negocjacji. Cechy ułatwiające i utrudniające prowadzenie negocjacji. Zasady negocjacji. Metody negocjacji. Fazy negocjacji.

Funkcjonowanie rynku i gospodarki rynkowej

Rynek i gospodarka rynkowa

Gospodarowanie i czynniki wytwórcze

Pojęcie gospodarowania i gospodarki. Cele gospodarowania. Czynniki wytwórcze: ziemia, praca, kapitał, informacja, przedsiębiorczość. Znaczenie czynników wytwórczych i ich zastosowanie. Zasada racjonalnego gospodarowania.

Rynek i jego elementy

Pojęcie rynku i gospodarki rynkowej. Podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków. Pojęcie popytu, podaży, ceny. Czynniki wpływające na popyt, podaż i ceny. Elastyczność popytu i jej rodzaje. Elastyczność podaży i jej rodzaje. Uczestnicy procesów rynkowych i występujące między nimi zależności. Udział w rynku.

Istota gospodarki rynkowej

Prawo popytu i podaży. Mechanizm rynkowy. Równowaga rynkowa. Punkt równowagi rynkowej. Rynek nabywcy i rynek sprzedawcy. Własność i jej ochrona. Wymiana. Pojęcie umowy. Znaczenie umów w gospodarce rynkowej. Zasada swobody umów. Konkurencja i jej formy: konkurencja cenowa i konkurencja pozacenowa.

Pieniądz w gospodarce rynkowej

Znaczenie pieniądza w gospodarce rynkowej. Formy, funkcje i cechy pieniądza. Obieg okrężny pieniądza. Obrót gotówkowy i obrót bezgotówkowy. Formy obrotu gotówkowego i bezgotówkowego.

Uczestnicy rynku – gospodarstwa domowe

Gospodarstwo domowe i jego budżet

Gospodarstwo domowe. Konsument. Źródła dochodów i struktura wydatków gospodarstw domowych. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego. Deficyt i nadwyżka w budżecie gospodarstwa domowego. Motywy postępowania gospodarstw domowych przy podejmowaniu decyzji konsumpcyjnych.

Kredyty i pożyczki

Sposoby ograniczania deficytu w budżecie gospodarstwa domowego: ograniczenie wydatków, kredyty i pożyczki. Kredyty i pożyczki bankowe a kredyty i pożyczki udzielane przez inne instytucje. Kredyt konsumencki. Zdolność kredytowa. Kredyty walutowe i ryzyko z tym związane. Karty kredytowe. Wniosek kredytowy. Koszty kredytów i pożyczek i ich obliczanie. Możliwość spłaty kredytu przy określonym dochodzie. Kryteria wyboru kredytów. Oferta kredytowa i jej analiza.

Inwestowanie kapitału

Sposoby zagospodarowania nadwyżki w budżecie gospodarstwa domowego. Formy inwestowania kapitału. Inwestycje rzeczowe i inwestycje finansowe. Kryteria wyboru formy inwestowania kapitału: zysk, ryzyko i płynność. Zysk z inwestycji w krótkim i długim okresie. Lokaty bankowe. Dochody z tytułu lokat bankowych. Kryteria wyboru lokaty. Oferta lokacyjna banków i jej analiza. Papiery wartościowe i ich rodzaje: akcje, obligacje. Inwestycje w papiery wartościowe. Dywidenda. Zakup i sprzedaż papierów wartościowych. Oferta funduszy inwestycyjnych i jej analiza.

Zabezpieczenie emerytalne

System emerytalny w Polsce. Obowiązkowe i dobrowolne zabezpieczenia emerytalne. Aktywność zawodowa a wysokość emerytury. Fundusze emerytalne. Oferta funduszy emerytalnych i jej analiza.

Prawa konsumentów

Ochrona praw konsumentów. Instytucje ochrony konsumentów. Ochrona praw konsumentów w przepisach prawnych. Warunki nabywania towarów przez konsumentów. Uprawnienia konsumenta z tytułu: niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową, zawarcia umowy poza lokalem przedsiębiorstwa, zawarcia umowy na odległość. Gwarancja konsumencka. Procedura dochodzenia swoich praw przez konsumentów.

Uczestnicy rynku – przedsiębiorstwa

Podstawowe pojęcia dotyczące przedsiębiorstw

Pojęcie przedsiębiorcy, przedsiębiorstwa i działalności gospodarczej. Rola przedsiębiorców w gospodarce. Osoba fizyczna. Osoba prawna. Osobowość prawna.

Otoczenie przedsiębiorstwa

Pojęcie otoczenia przedsiębiorstwa. Instytucje rynkowe i pozarynkowe w otoczeniu przedsiębiorstwa. Mechanizmy funkcjonowania instytucji rynkowych.

Cele i zasady działania przedsiębiorstw

Cele działania przedsiębiorstw i sposoby ich realizacji. Zasady działania przedsiębiorstw. Kapitał przedsiębiorstwa i jego pozyskiwanie. Majątek (aktywa przedsiębiorstwa). Cena brutto i cena netto. Przychody i koszty przedsiębiorstwa. Koszty stałe i koszty zmienne. Wynik finansowy: zysk lub strata. Próg rentowności. Wskaźnik rentowności.

Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw

Pojęcie formy organizacyjnej i formy prawnej przedsiębiorstwa. Klasyfikacja form prawnych przedsiębiorstw: osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, spółki prawa handlowego, pozostałe formy prawne przedsiębiorstw.

Przedmiot działalności przedsiębiorstw

Rodzaje działalności przedsiębiorstw. Polska Klasyfikacja Działalności. Klasyfikacje przedsiębiorstw według rodzaju działalności.

Podejmowanie działalności gospodarczej

Szanse i zagrożenia związane z zakładaniem i prowadzeniem przedsiębiorstw. Czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa. Wybór rodzaju i miejsca działalności gospodarczej. Ryzyko związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Formy pozyskiwania kapitału. Formy wspierania przedsiębiorczości. Instytucje wspierające przedsiębiorczość. Etyka a prowadzenie działalności gospodarczej. Specyfika podejmowania działalności gospodarczej przez osoby niepełnosprawne. Projekt własnego przedsiębiorstwa. Biznesplan.

Kryteria wyboru formy prawnej prowadzenia działalności gospodarczej. Formy opodatkowania dochodów osiąganych przez przedsiębiorców. Rejestr przedsiębiorców. Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej. Procedura uruchamiania działalności gospodarczej: utworzenie i rejestracja przedsiębiorcy, obowiązki związane z zatrudnieniem pracowników, założenie rachunku bankowego, załatwienie formalności w ZUS i urzędzie skarbowym, pozostałe formalności. Obowiązki osób prowadzących działalność gospodarczą wobec kontrahentów oraz wobec ZUS i urzędu skarbowego.

Reklama

Reklama przedsiębiorstw. Informacje zawarte w reklamach. Elementy perswazyjne reklamy. Wpływ reklamy na konsumentów (przykłady pozytywne i negatywne).

Banki i zakłady ubezpieczeń

Znaczenie banków i zakładów ubezpieczeń i ich rola w gospodarce. Usługi świadczone przez banki dla gospodarstw domowych i dla przedsiębiorców. Kryteria wyboru banku przez gospodarstwa domowe i przez przedsiębiorców. Oferta banków i jej analiza. Usługi świadczone przez zakłady ubezpieczeń dla gospodarstw domowych i dla przedsiębiorców. Ubezpieczenia majątkowe jako forma ograniczania ryzyka. Ubezpieczenia na życie. Oferta firm ubezpieczeniowych i jej analiza.

Giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej

Giełda papierów wartościowych i jej funkcje. Mechanizm funkcjonowania giełdy. Rodzaje rynków na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. Indeksy giełdowe. Podstawowe wskaźniki giełdowe (cena/zysk, cena/wartość księgowa, stopa dywidendy) i ich znaczenie w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie.

Uczestnicy rynku – państwo w gospodarce rynkowej

Rola państwa w gospodarce rynkowej

Funkcje ekonomiczne państwa. Przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę. Ochrona własności, umów i konkurencji. Transformacja polskiej gospodarki (od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej). Aktualne tendencje i zmiany w gospodarce Polski.

Polityka fiskalna i budżet państwa

Polityka fiskalna i jej wpływ na życie gospodarcze kraju. Budżet państwa – funkcje, źródła wpływów, kierunki wydatków. Deficyt i nadwyżka budżetowa. Dług publiczny. Wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę.

Polityka pieniężna i bank centralny

Pojęcie banku centralnego. Funkcje banku centralnego. Rola banku centralnego w gospodarce. Polityka pieniężna (monetarna) – jej narzędzia i wpływ na życie gospodarcze kraju.

Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki

Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki. Identyfikowanie podstawowych wskaźników makroekonomicznych: PKB, PNB, inflacja, bezrobocie.

Cykl koniunkturalny. Fazy cyklu koniunkturalnego. Recesja i dobra koniunktura.

Pojęcie inflacji oraz jej przyczyny i skutki. Rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania. Stopa inflacji. Rodzaje inflacji w zależności od stopy inflacji.

Pojęcie bezrobocia. Przyczyny i skutki bezrobocia. Mierniki bezrobocia – stopa bezrobocia. Sposoby walki z bezrobociem. Formy opieki przysługujące bezrobotnemu.

Współpraca gospodarcza z zagranicą

Korzyści i zagrożenie wynikające ze współpracy międzynarodowej. Formy powiązań gospodarczych z zagranicą. Kursy walut i ich wpływ na gospodarkę i międzynarodową współpracę gospodarczą. Międzynarodowe organizacje gospodarcze. Integracja gospodarcza. Integracja Polski z Unią Europejską. Aktualne tendencje i zmiany w gospodarce światowej. Proces globalizacji gospodarki i jego wpływ na gospodarkę świata i Polski. Rynki finansowe. Centra finansowe i gospodarcze na świecie. Oddziaływanie globalizacji na poziom życia i model konsumpcji. Etyka w biznesie międzynarodowym.

Świadczenie pracy

Aktywność i kariera zawodowa

Aktywność i kariera zawodowa. Pojęcie kariery zawodowej. Planowanie kariery zawodowej i jej przebieg. Kwalifikacje i kompetencje zawodowe oraz ich znaczenie dla przebiegu kariery zawodowej. Analiza kariery zawodowej.

Rynek pracy

Pojęcie pracownika i pracodawcy. Popyt na pracę i podaż pracy. Rynek pracy i jego rodzaje (lokalny, regionalny, krajowy, europejski i globalny). Możliwości i ograniczenia w szukaniu pracy na różnych rynkach pracy. Mobilność na rynku pracy.

Aktywne poszukiwanie pracy

Metody aktywnego poszukiwania pracy. Instytucje wspomagające aktywne poszukiwanie pracy: urzędy pracy, agencje pracy, firmy doradztwa personalnego. Oferta pracy. Formy ofert pracy. Wyszukiwanie ofert pracy. Analiza ofert pracy. Udzielanie odpowiedzi na oferty pracy. Dokumenty aplikacyjne (dokumenty związane z poszukiwaniem pracy) – CV, kwestionariusz osobowy, list motywacyjny. Rozmowa kwalifikacyjna.

Rozpoczęcie pracy

Umowa o pracę a inne formy zatrudnienia (umowa-zlecenie, umowa o dzieło, samozatrudnienie, praca czasowa). Podstawy prawne umowy o pracę oraz innych form zatrudnienia. Umowa o pracę i jej rodzaje. Specyfika podejmowania zatrudnienia przez osoby niepełnosprawne. Etyka w relacjach pomiędzy pracownikiem a pracodawcą.

Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy

Kodeks pracy. Podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy. Pojęcie czasu pracy i jego wymiar. Urlopy – ich rodzaje i wymiar. Bezpieczeństwo i higiena pracy – obowiązki pracodawcy i pracownika. Zasada równego traktowania w zatrudnieniu i formy jej naruszenia. Zjawisko mobbingu i obowiązki pracodawcy w zakresie przeciwdziałania temu zjawisku. Pojęcie wynagrodzenia. Systemy płac (wynagrodzeń). Płaca realna a nominalna. Obliczanie wynagrodzenia brutto w różnych systemach płac. Podatek dochodowy od osób fizycznych – opodatkowanie przychodów z pracy. Ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Wynagrodzenie brutto a wynagrodzenie netto (obliczanie wynagrodzenia netto). Koszty ponoszone przez pracodawcę w związku z zatrudnieniem pracowników. Rozliczenie roczne podatku dochodowego od osób fizycznych: rodzaje formularzy podatkowych i ich wypełnianie.

Zakończenie pracy

Podstawy prawne rozwiązania umowy o pracę i innych form zatrudnienia. Rozwiązywanie stosunku pracy i innych form zatrudnienia. Formy rozwiązania stosunku pracy. Okresy wypowiedzenia. Obowiązki pracodawcy związane z rozwiązaniem umowy o pracę. Świadectwo pracy.

Spory i roszczenia związane z zatrudnieniem

Spory i roszczenia wynikające ze stosunku pracy i innych form zatrudnienia. Sądy pracy. Sądy cywilne. Opłaty sądowe. Dochodzenie przez pracownika swoich praw wynikających z zatrudnienia.

Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany

W trakcie realizacji programu nauczania podstaw przedsiębiorczości nauczyciel może stosować różnorodne sposoby postępowania zmierzające do osiągnięcia zamierzonych celów kształcenia i wychowania. Sposoby te należy różnicować w zależności od uzdolnień uczniów, ich zainteresowania przedmiotem oraz warunków, w jakich program jest realizowany.

Nauczyciel powinien dążyć do tego, aby uczniowie świadomie i aktywnie uczestniczyli w procesie nauczania – uczenia się, pozwoli to na łatwiejsze osiągnięcie celów edukacyjnych przedmiotu. Stopień aktywności uczniów będzie wynikał z ich uzdolnień oraz zainteresowania poszczególnymi częściami materiału nauczania.

Aktywny udział uczniów w lekcji można osiągnąć poprzez dobór odpowiednich metod nauczania. Dlatego w procesie nauczania – uczenia się należy stosować **metody aktywizujące**, np.: dyskusję, burzę mózgów, metodę sytuacyjną, metodę symulacyjną, metodę projektów, studium przypadku i analizę SWOT. Dzięki zastosowaniu tych metod uczniowie mogą aktywnie uczestniczyć w lekcjach i nabywać umiejętności, które będą im potrzebne w przyszłym życiu zawodowym.

Bardzo ważną rolę w nauczaniu podstaw przedsiębiorczości odgrywają **metody oparte na bezpośrednich kontaktach**, takie jak: spotkania, wywiady, wycieczki dydaktyczne, obserwacje uczestniczące. Uczniowie bardziej uzdolnieni i zainteresowani tematem mogą np. przygotować i zaprezentować wywiad ze znaną im osobą przedsiębiorczą lub mogą udać się do sklepu w celu dokonania obserwacji, czy sklep spełnia wszystkie warunki, w jakich powinna odbywać się sprzedaż. Celem wycieczek dydaktycznych mogą być banki, zakłady ubezpieczeń, przedsiębiorstwa, giełda, urzędy administracji publicznej. Dzięki wykorzystaniu tych metod uczeń ma możliwość zapoznania się z procesami gospodarczymi zachodzącymi w rzeczywistości. Metody te stwarzają możliwość konfrontacji zdobytej wiedzy z praktyką gospodarczą.

W procesie nauczania – uczenia się podstaw przedsiębiorczości wskazane jest wykorzystanie **metody portfolio**. W ramach tej metody szczególne znaczenie ma prowadzenie teczki, do której uczeń wpina sporządzone przez siebie dokumenty. Teczka ta będzie mogła być wykorzystana przez ucznia po zakończeniu kształcenia, kiedy będzie musiał np. sporządzić dokumenty związane z poszukiwaniem pracy (CV, list motywacyjny) czy – z podejmowaniem działalności gospodarczej. Jeżeli każdy uczeń ma dostęp do komputera, dużo lepszym rozwiązaniem niż portfolio w tradycyjnej formie jest e-portfolio. Prowadząc e-portfolio, uczniowie gromadzą sporządzone dokumenty w formie elektronicznej i mają do nich dostęp przez Internet. Formą dokumentowania pracy ucznia są także „zbiory ćwiczeń”,

prowadzone przez każdego ucznia indywidualnie. W zbiorze tym uczeń rozwiązuje zadania zarówno w czasie lekcji, jak i w domu.

Inną metodą nauczania, która powinna być często wykorzystywana w procesie nauczania – uczenia się podstaw przedsiębiorczości, jest **kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych**. Metoda ta jest szczególnie przydatna w trakcie realizacji tych części materiału nauczania, w których uczeń zdobywa nowe umiejętności lub doskonali już posiadane. Kształtowanie umiejętności odbywa się najczęściej poprzez pokaz wykonany przez nauczyciela (zazwyczaj połączony z instrukcją dla ucznia o tym, jak wykonać określone zadanie), a następnie próby podejmowane przez ucznia i korygowane przez nauczyciela. Kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych można wykorzystać w trakcie realizacji następujących części materiału nauczania:

- poznanie siebie (autoprezentacja,
- komunikacja interpersonalna,
- podejmowanie decyzji,
- negocjacje,
- kredyty i pożyczki (wypełnianie wniosku kredytowego, liczenie kosztów kredytu),
- inwestowanie kapitału (liczenie dochodów z zainwestowanego kapitału),
- podejmowanie działalności gospodarczej (wypełnianie formularzy potrzebnych do uruchomienia działalności gospodarczej),
- aktywne poszukiwanie pracy (sporządzanie CV i listu motywacyjnego),
- prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy (obliczanie wynagrodzenia netto, sporządzanie deklaracji podatkowej PIT).

Metoda projektów w nauczaniu podstaw przedsiębiorczości może być wykorzystana np. w trakcie realizacji różnych części materiału nauczania (np. kredyty i pożyczki, inwestowanie kapitału, podejmowanie działalności gospodarczej). W przypadku wykorzystania tej metody w trakcie realizacji materiału nauczania związanego z podejmowaniem działalności gospodarczej – w zależności od uzdolnień uczniów i ich zainteresowania przedmiotem – jedna grupa może przygotować projekt dla jednoosobowej działalności gospodarczej, a inne grupy (bardziej uzdolnionych i zainteresowanych przedmiotem) – dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki jawnej czy spółki komandytowej.

W ramach projektu uczniowie mogą np.:

- przedstawić procedurę podejmowania działalności gospodarczej,
- zdobyć potrzebne formularze,
- wypełnić formularze,
- przygotować inne dokumenty niezbędne do uruchomienia działalności gospodarczej.

Kolejną z metod nauczania, które można wykorzystać w procesie nauczania – uczenia się podstaw przedsiębiorczości, jest **metoda symulacyjna**. Polega ona na stworzeniu uproszczonego (modelowego) fragmentu rzeczywistości. Zapewnia z jednej strony kształtowanie umiejętności w warunkach zbliżonych do rzeczywistości, z drugiej zaś pozwala na uniknięcie konsekwencji nieudanych prób. Metoda ta może być wykorzystana w trakcie realizacji następujących partii materiału nauczania:

- komunikacja interpersonalna,
- podejmowanie decyzji,
- negocjacje,
- giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej (fikcyjne przekazanie uczniom określonej kwoty na inwestycje giełdowe, podejmowanie przez nich decyzji o zakupie i sprzedaży papierów wartościowych oraz rejestrowanie osiągniętych zysków lub poniesionych strat),
- aktywne poszukiwanie pracy (symulowana rozmowa kwalifikacyjna).

Niektóre z zagadnień realizowanych w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, zwłaszcza związane z wprowadzaniem nowych pojęć, wymagają zastosowania **tradycyjnych metod nauczania**, np. wykładu, rozmowy nauczającej, pracy z tekstem.

Podstawowym środkiem dydaktycznym wykorzystywanym w procesie edukacyjnym powinien być podręcznik. Realizacja celów założonych w programie nauczania będzie łatwiejsza do osiągnięcia, jeżeli w procesie nauczania – uczenia się będzie wykorzystywany podręcznik Jacka Musiałkiewicza *Zarys przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Ekonomik, Warszawa 2012 (podręcznik w przygotowaniu) lub podręcznik Jacka Musiałkiewicza *Podstawy przedsiębiorczości dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników*, Wydawnictwo Ekonomik, Warszawa 2011. Ważną rolę w procesie nauczania – uczenia się odgrywają również zeszyty ćwiczeń. Dzięki samodzielnemu rozwiązywaniu ćwiczeń uczniowie mogą zdobyć różnorodne umiejętności, np. obliczanie podatków, wypełnianie formularzy, sporządzanie dokumentów, korzystanie z aktów normatywnych.

W trakcie procesu nauczania – uczenia się należy wykorzystywać również inne źródła informacji oraz nowoczesne technologie informatyczno-komunikacyjne (Internet, prezentacje multimedialne, filmy edukacyjne, encyklopedie, słowniki, roczniki statystyczne, akty normatywne, książki ekonomiczne, prasę ekonomiczną). Dzięki temu można ukształtować u uczniów umiejętność wyszukiwania różnych źródeł informacji i korzystania z nich. Wielu uczniów najczęściej będzie korzystać z mediów elektronicznych. W tej sytuacji zadaniem nauczyciela jest uświadomienie uczniom, gdzie i jak mają szukać potrzebnych informacji. W miarę możliwości należy umożliwić uczniom korzystanie na lekcjach z Internetu. Jeżeli szkoła nie dysponuje odpowiednią liczbą komputerów, to wyszukanie informacji w Internecie, po udzieleniu niezbędnych wskazówek przez nauczyciela, może być przedmiotem pracy domowej. Uczniowie posiadający własne komputery mogą tę pracę wykonać w domu, a uczniowie nieposiadający komputerów – w bibliotece, kawiarni internetowej lub wykorzystując komputer innych osób.

Inną grupą przydatnych środków dydaktycznych są środki audiowizualne, które pozwalają na nagrywanie i odtwarzanie scenek sytuacyjnych czy dyskusji. W szkołach, które dysponują odpowiednim sprzętem, można nagrać scenki uczniów dotyczące poszczególnych partii materiału nauczania, a następnie odtwarzać je przy całej klasie. W pierwszej kolejności należałoby rejestrować

scenki uczniów, którzy sami się zgłoszą. W czasie prezentacji pierwszych scenek należy zachęcać pozostałych uczniów, aby również zdecydowali się uczestniczyć w tej formie nauki. Przy odtwarzaniu scenek ważne jest omówienie z uczniami elementów wykonanych prawidłowo i nieprawidłowo. Nagrywanie i odtwarzanie scenek z udziałem uczniów może być wykorzystane przy realizacji następujących części materiału nauczania:

- poznanie siebie,
- człowiek przedsiębiorczy,
- komunikacja interpersonalna,
- podejmowanie decyzji,
- konflikty i sposoby ich rozwiązywania,
- negocjacje,
- aktywne poszukiwanie pracy (symulowana rozmowa kwalifikacyjna).

Środki audiowizualne mogą być wykorzystywane również do przedstawiania uczniom zapisów audycji (radiowych, telewizyjnych) dotyczących bieżących zagadnień ekonomicznych lub filmu dydaktycznego. Przy oglądaniu audycji bądź filmu należy zastosować **metodę kierowania obserwacją**. Nauczyciel w tej metodzie komentuje obserwację najczęściej przed nią i po niej.

Kolejną grupę środków dydaktycznych, które należy stosować w trakcie realizacji przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, stanowią plansze, foliogramy i prezentacje przedstawiające np. klasyfikację potrzeb czy wykres równowagi rynkowej.

Przydatną grupą środków dydaktycznych są również druki i formularze, które należy wypełnić, np.: wniosek o wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG-1), wniosek kredytowy, wniosek o otwarcie rachunku bankowego, formularz zgłoszeniowy Zakładu Ubezpieczeń Społecznych czy formularze i deklaracje podatkowe. Formularze te można wydrukować z Internetu bądź otrzymać w odpowiednich instytucjach.

W procesie nauczania – uczenia się podstaw przedsiębiorczości można wykorzystywać materiały znajdujące się w Internecie. Bogate zasoby zostały zgromadzone nie tylko na portalu edukacyjnym Scholaris (www.scholaris.pl), lecz także na innych portalach:

- portal edukacji ekonomicznej NBP (www.nbpportal.pl),
- portal edukacyjny na stronie internetowej Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (www.uokik.gov.pl/edukacja.php),
- portal Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy poświęcony oszczędzaniu (www.tdo.edu.pl),
- portal edukacyjny Fundacji Edukacji Rynku Kapitałowego (www.ferk.pl),
- strona internetowa Forum Obywatelskiego Rozwoju (www.for.org.pl/pl/komiksy-animacje-scenariusze-2011).

W tabeli 1. przedstawione zostały propozycje autora programu nauczania, dotyczące wykorzystania zasobów portalu edukacyjnego Scholaris. Poszczególne zasoby zostały przyporządkowane do poszczególnych partii programu nauczania.

Tabela 1. Wykorzystanie zasobów portalu edukacyjnego Scholaris w procesie nauczania – uczenia się podstaw przedsiębiorczości

Zakres materiału nauczania	Zasoby portalu edukacyjnego Scholaris
Człowiek przedsiębiorczy	<u>Przedsiębiorczość</u> (ekran interaktywny wprowadzający zagadnienie przedsiębiorczości, zewnętrzne i wewnętrzne warunki sprzyjające przedsiębiorczości oraz cechy ludzi przedsiębiorczych). <u>Przedsiębiorczość</u> (lekcja interaktywna wprowadzająca zagadnienie przedsiębiorczości, człowieka przedsiębiorczego, czynniki określające przedsiębiorczość, podziały i typy przedsiębiorczości oraz bariery i ułatwienia w przedsiębiorczości). <u>Przyjemności według Epikura</u> (pokaz ilustracji omawiający przyjemności człowieka i ich podział według doktryny Epikura – może zostać wykorzystany przy omawianiu potrzeb i ich podziale według różnych filozofii). <u>Potrzeby</u> (pokaz ilustracji animowanych prezentujący potrzeby człowieka – podstawowe oraz wyższego rzędu).
Konflikty i sposoby ich rozwiązywania	<u>Istota, przyczyny i rozwiązywanie konfliktów pracowniczych</u> (scenariusz lekcji omawiającej zarządzanie konfliktem pracowniczym).
Rynek i jego elementy	<u>Czym jest rynek?</u> (animacja wprowadzająca zagadnienie rynku jako miejsca dokonywania transakcji lub procesu negocjacji, przedstawiająca podstawowe jego funkcje). <u>Funkcjonowanie rynku</u> (ekran interaktywny wprowadzający pojęcie rynku jako procesu ekonomicznego, przedstawiający przykłady rynków fizycznie istniejących oraz motywy uczestnictwa poszczególnych podmiotów rynku). <u>Formy rynku</u> (ekran interaktywny przedstawiający formy rynku). <u>Klasyfikacja rynku</u> (ekran interaktywny wprowadzający klasyfikację rynku, jego podział ze względu na przedmiot transakcji, zasady działania podmiotów i zasięg terytorialny).
Istota gospodarki rynkowej	<u>Początki gospodarki rynkowej</u> (lekcja multimedialna dotycząca początków gospodarki rynkowej). <u>Geneza gospodarki rynkowej</u> (animacja przedstawiająca genezę powstania gospodarki rynkowej oraz omawiająca pojęcie barteru i rynku). <u>Popyt i prawo popytu</u> (ekran interaktywny wprowadzający pojęcie popytu, prawa popytu oraz podział na dobra komplementarne i substytucyjne). <u>Kto uczestniczy w gospodarce rynkowej?</u> (pokaz ilustracji przedstawiający podmioty gospodarki rynkowej – wprowadza pojęcia przedsiębiorstwa, instytucji finansowych, administracji rządowej, administracji samorządowej oraz gospodarstwa domowego).
Reklama	<u>Reklama</u> (ekran interaktywny prezentujący pojęcie reklamy, rodzaje reklam i ich charakterystykę, typy postaci reklamowych oraz mechanizmy psychologiczne stosowane w reklamach).
Giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej	<u>Zasady funkcjonowania Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie</u> (scenariusz lekcji z zakresu podstaw przedsiębiorczości, której celem jest omówienie zasad funkcjonowania Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie).
Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki	<u>Czynniki i bariery rozwoju gospodarczego</u> (ekran interaktywny przedstawiający czynniki wpływające na rozwój gospodarczy krajów oraz przyczyny stagnacji gospodarczej państw). <u>Wzrost a rozwój gospodarczy</u> (ekran interaktywny przedstawiający, czym są i jak od siebie zależą wzrost i rozwój gospodarczy, oraz prezentujący miary zamożności społeczeństw wybranych krajów i teorię rozwoju gospodarki Wolta Rostowa). <u>Miary aktywności gospodarczej</u> (ekran interaktywny prezentujący miary rozwoju gospodarczego oraz metody obliczania produktu narodowego).
Współpraca gospodarcza z zagranicą	<u>Co to jest handel zagraniczny?</u> (ekran interaktywny prezentujący, na czym polega handel zagraniczny, przedstawiający działalność Światowej Organizacji Handlu, towary eksportowane przez kraje słabo i wysoko rozwinięte, a także import, eksport i obroty handlowe wybranych państw świata). <u>Korzyści z handlu zagranicznego</u> (ekran interaktywny prezentujący korzyści związane z handlem zagranicznym, czynniki wpływające na specjalizację poszczególnych państw w eksporcie określonych dóbr i usług, rodzaje rozliczeń w handlu zagranicznym oraz

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

	rodzaje cel). <u>Kursy walutowe</u> (ekran interaktywny przedstawiający, czym są kursy walut, jakie są ich rodzaje oraz jakie czynniki wpływają na ich wysokość). <u>Czynniki wpływające na proces globalizacji</u> (ekran interaktywny prezentujący główne przyczyny globalizacji).
Aktywne poszukiwanie pracy	<u>Zasady obowiązujące przy rozmowie kwalifikacyjnej z pracodawcą</u> (scenariusz lekcji z zakresu podstaw przedsiębiorczości, której celem jest przygotowanie uczniów do rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą).

Źródło: strona internetowa www.scholaris.pl.

Opis założonych osiągnięć ucznia

W prezentowanej poniżej części programu nauczania przedstawiony został opis założonych osiągnięć ucznia szkoły ponadgimnazjalnej w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Zakładane osiągnięcia ucznia zostały uporządkowane zgodnie z układem treści nauczania.

Tabela 2. Opis założonych osiągnięć ucznia

Material nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
Człowiek przedsiębiorczy	Uczeń: - definiuje pojęcie <i>osobowości</i>, - opisuje strukturę osobowości, - charakteryzuje elementy tworzące strukturę osobowości, - wymienia cechy charakteryzujące poszczególne elementy struktury osobowości, - wymienia cechy człowieka przedsiębiorczego, - wyjaśnia pojęcia: <i>potrzeby człowieka oraz motyw aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka</i>, - rozumie pojęcie <i>asertywność</i>, - charakteryzuje cechy człowieka asertywnego, - charakteryzuje cechy człowieka biernego i człowieka agresywnego, - dokonuje podziału i hierarchii potrzeb, - charakteryzuje środki zaspokojenia potrzeb.
Poznanie siebie	Uczeń: - rozumie pojęcia: <i>samoocena i autoprezentacja</i>, - analizuje i charakteryzuje własną osobowość, - identyfikuje własne słabe i mocne strony, - dokonuje samooceny, - formułuje własne cele, - planuje działania zmierzające do osiągnięcia wyznaczonych celów, - ocenia własne działania, - dokonuje autoprezentacji.
Komunikacja interpersonalna	Uczeń: - opisuje model komunikacji interpersonalnej na podstawie zaobserwowanych sytuacji, - nazywa rodzaje komunikatów stosowanych w komunikacji interpersonalnej, - porównuje poszczególne rodzaje komunikatów stosowane w komunikacji interpersonalnej, - wskazuje bariery w procesie komunikacji interpersonalnej i sposoby ich eliminowania, - określa styl komunikacji interpersonalnej na podstawie zaobserwowanych sytuacji, - identyfikuje style komunikacji interpersonalnej i ocenia ich skuteczność, - wykorzystuje właściwe formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej.
Człowiek	Uczeń:

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
przedsiębiorczy w grupie	- wymienia role społeczne człowieka i typowe dla nich zachowania, - charakteryzuje organizację pracy zespołowej, - stosuje zasady pracy zespołowej, - wymienia i charakteryzuje zadania kierownika zespołu, - charakteryzuje cechy ułatwiające i utrudniające kierowanie zespołem, - prezentuje własne stanowisko na forum zespołu, - wymienia podstawowe metody motywowania i wyjaśnia różnice pomiędzy nimi, - uczestniczy w pracy nad projektem.
Podjęmowanie decyzji	Uczeń: - definiuje pojęcie <i>decyzja</i>, - opisuje proces podejmowania decyzji, - wyjaśnia rolę informacji i jej jakości w procesie podejmowania decyzji, - wybiera informacje potrzebne do podjęcia decyzji i eliminuje informacje niepotrzebne, - wyjaśnia różnice pomiędzy indywidualnym a grupowym procesem podejmowania decyzji, - analizuje skutki podjętej decyzji i dokonuje ich oceny.
Konflikty i sposoby ich rozwiązywania	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>konflikt</i>, - identyfikuje przyczyny konfliktów, - porównuje sposoby rozwiązywania konfliktów, - stosuje sposoby rozwiązywania konfliktów w warunkach symulowanych.
Negocjacje	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>negocjacje</i>, - wymienia i charakteryzuje fazy negocjacji, - nazywa i charakteryzuje cechy ułatwiające i utrudniające prowadzenie negocjacji, - identyfikuje sytuacje, które mogą być przedmiotem negocjacji, oraz sytuacje, które nie mogą być przedmiotem negocjacji, - stosuje zasady negocjacji, - identyfikuje metody negocjacji, - prowdzi negocjacje w warunkach symulowanych, - analizuje obserwowane negocjacje pod kątem przestrzegania i naruszania zasad prowadzenia negocjacji, - charakteryzuje osoby uczestniczące w negocjacjach z punktu widzenia stosowanych przez nie metod negocjacji.
Gospodarowanie i czynniki wytwórcze	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>gospodarowanie</i> i <i>gospodarka</i>, - formułuje cele gospodarowania, - wymienia i charakteryzuje czynniki wytwórcze, - wyjaśnia znaczenie czynników wytwórczych w procesie

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
	gospodarowania, - wskazuje przykłady zastosowania czynników wytwórczych, - stosuje w różnych sytuacjach zasadę racjonalnego gospodarowania.
Rynek i jego elementy	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>rynek, popyt, podaż, cena, udział w rynku</i>, - opisuje podstawowe cechy rynku i jego funkcje, - wymienia i charakteryzuje czynniki kształtujące popyt, podaż i cenę, - wymienia i opisuje rodzaje elastyczności popytu i podaży, - wymienia uczestników procesów rynkowych, - określa powiązania zachodzące między uczestnikami procesów rynkowych, - oblicza udział w rynku.
Istota gospodarki rynkowej	Uczeń: - analizuje zależności zachodzące pomiędzy popytem, podażą i ceną, - objaśnia prawo popytu i podaży na podstawie typowych sytuacji rynkowych, - określa istotę mechanizmu rynkowego, - formułuje konsekwencje istnienia „rynku nabywcy” i „rynku sprzedawcy”, - wyznacza na wykresie punkt równowagi rynkowej, - objaśnia pojęcia: <i>własność, wymiana i konkurencja</i>, - wskazuje różne sposoby naruszenia własności, - wyjaśnia znaczenie umów w gospodarce rynkowej, - wyjaśnia zasadę swobody umów, - wyjaśnia pojęcia: <i>konkurencja, konkurencja cenowa i konkurencja pozacenowa</i>, - podaje przykłady konkurencji cenowej i konkurencji pozacenowej.
Pieniądz w gospodarce rynkowej	Uczeń: - wyjaśnia znaczenie pieniądza w gospodarce rynkowej, - określa i odróżnia formy, funkcje i cechy pieniądza, - analizuje obieg okrężny pieniądza w gospodarce, - określa istotę obrotu gotówkowego i bezgotówkowego, - wymienia i charakteryzuje formy obrotu gotówkowego i bezgotówkowego, - sporządza polecenia przelewu.
Gospodarstwo domowe i jego budżet	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>gospodarstwo domowe i konsument</i>, - identyfikuje źródła dochodów gospodarstwa domowego, - wyjaśnia strukturę wydatków gospodarstw domowych, - sporządza budżet gospodarstwa domowego, - oblicza deficyt i nadwyżkę budżetu gospodarstwa domowego, - identyfikuje i rozróżnia motywy postępowania gospodarstw domowych przy dokonywaniu zakupów, - wyjaśnia motywy podejmowania decyzji konsumpcyjnych przez swoją rodzinę.

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
Kredyty i pożyczki	Uczeń: - wymienia i charakteryzuje sposoby ograniczenia deficytu w budżecie gospodarstwa domowego, - wyjaśnia pojęcia: <i>kredyt, pożyczka, zdolność kredytowa i kredyt konsumencki</i>, - oblicza możliwość spłaty kredytu przy określonym dochodzie, - oblicza koszty kredytu lub pożyczki, - analizuje oferty kredytowe, - wybiera najkorzystniejszą ofertę kredytową, - identyfikuje ryzyko związane z kredytami walutowymi, - wyjaśnia zasady korzystania z kart kredytowych, - wypełnia prosty wniosek kredytowy.
Inwestowanie kapitału	Uczeń: - charakteryzuje formy inwestowania kapitału, - klasyfikuje różne formy oszczędzania według płynności, ryzyka i zysku, - oblicza zysk z różnych form inwestowania kapitału, - oblicza podatek dochodowy od dochodów z oszczędności, - analizuje oferty dotyczące lokowania kapitału, - wybiera najkorzystniejszą ofertę dotyczącą lokowania kapitału, - określa cechy akcji i obligacji, - rozdziela cenę nominalną, emisyjną i rynkową akcji i obligacji, - opisuje proces zakupu i sprzedaży papierów wartościowych, - oblicza dywidendę.
Zabezpieczenie emerytalne	Uczeń: - opisuje system emerytalny w Polsce, - wymienia i charakteryzuje obowiązkowe i dobrowolne formy zabezpieczenia emerytalnego, - identyfikuje czynniki mające wpływ na wysokość przyszłej emerytury, - analizuje oferty funduszy emerytalnych, - wybiera najkorzystniejszą ofertę funduszy emerytalnych.
Prawa konsumentów	Uczeń: - analizuje przepisy prawne dotyczące ochrony praw konsumentów, - ocenia, czy warunki nabywania towarów przez konsumentów w określonym punkcie sprzedaży są zgodne z obowiązującymi przepisami prawa w tym zakresie, - identyfikuje sytuacje, w których dochodzi do zawarcia umowy poza lokalem przedsiębiorstwa, - identyfikuje sytuacje, w których dochodzi do zawarcia umowy na odległość, - opisuje uprawnienia przysługujące konsumentowi w związku z niezgodnością towaru konsumpcyjnego z umową i sposób korzystania z nich, - analizuje zapisy zawarte w gwarancji i opisuje sposób korzystania z nich,

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
	- opisuje sposób korzystania z uprawnień przysługujących konsumentowi w przypadku zawarcia umowy poza lokalem przedsiębiorstwa, - opisuje sposób korzystania z uprawnień przysługujących konsumentowi w przypadku zawarcia umowy na odległość.
Podstawowe pojęcia dotyczące przedsiębiorstw	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>działalność gospodarcza, przedsiębiorca i przedsiębiorstwo</i>, - korzysta z przepisów <i>Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej</i> oraz <i>Kodeksu cywilnego</i>, - odróżnia działalność gospodarczą od innych rodzajów działalności prowadzonej przez człowieka, - wyjaśnia rolę przedsiębiorców w gospodarce, - identyfikuje cechy wyróżniające działalność gospodarczą, - odróżnia osoby fizyczne od osób prawnych, - charakteryzuje sposób działania osób prawnych.
Otoczenie przedsiębiorstwa	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>otoczenie przedsiębiorstwa</i>, - identyfikuje i nazywa elementy otoczenia przedsiębiorstwa, - rozróżnia instytucje rynkowe i instytucje pozarynkowe w otoczeniu przedsiębiorstwa, - opisuje mechanizmy funkcjonowania instytucji rynkowych.
Cele i zasady działania przedsiębiorstw	Uczeń: - opisuje cele działania przedsiębiorstw i sposoby ich realizacji, - wymienia i charakteryzuje zasady działania przedsiębiorstw, - wyjaśnia pojęcia: <i>kapitał przedsiębiorstwa, przychody, koszty, wynik finansowy i rentowność</i>, - wymienia i charakteryzuje sposoby pozyskiwania kapitału przez przedsiębiorstwa, - rozróżnia pojęcia: <i>leasing, leasingodawca, leasingobiorca, opłata leasingowa, franchising, franchisingodawca, franchisingobiorca</i>, - wymienia, charakteryzuje i klasyfikuje elementy majątku przedsiębiorstwa, - odróżnia cenę brutto od ceny netto, - oblicza cenę brutto i cenę netto, - klasyfikuje koszty przedsiębiorstwa na koszty zmienne i koszty stałe, - oblicza na uproszczonych przykładach wynik finansowy przedsiębiorstwa, - oblicza i interpretuje wskaźnik rentowności, - oblicza i interpretuje próg rentowności.
Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>forma organizacyjna przedsiębiorstwa, forma prawna przedsiębiorstwa, spółka</i>, - klasyfikuje formy prawne przedsiębiorstw, - wyjaśnia różnice pomiędzy spółkami osobowymi a spółkami kapitałowymi,

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
	korzysta z <i>Kodeksu spółek handlowych</i>, <i>Kodeksu cywilnego</i> i <i>Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej</i>.
Przedmiot działalności przedsiębiorstw	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>rodzaj działalności przedsiębiorstwa</i>, - charakteryzuje rodzaje działalności przedsiębiorstw, - korzysta z Polskiej Klasyfikacji Działalności, - wyszukuje w swoim otoczeniu przedsiębiorstwa prowadzące określoną działalność.
Podejmowanie działalności gospodarczej	Uczeń: - korzysta z obowiązujących przepisów prawa w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, - identyfikuje szanse i zagrożenia związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, - identyfikuje źródła ryzyka związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej i proponuje formy jego ograniczenia, - wyjaśnia cel prowadzenia badań rynku, - wyjaśnia cel sporządzania biznesplanu i wymienia jego elementy, - sporządza uproszczony biznesplan, - identyfikuje źródła wspierania przedsiębiorczości, - identyfikuje formy pomocy udzielanej osobom niepełnosprawnym podejmującym działalność gospodarczą, - rozdziela etyczne i nieetyczne zachowania związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, - ocenia zachowania przedsiębiorców z punktu widzenia etyki, - wymienia i stosuje kryteria wyboru formy prawnej prowadzonej działalności gospodarczej, - odróżnia formy prawne prowadzenia działalności gospodarczej podlegające rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym od form prawnych prowadzenia działalności gospodarczej podlegających rejestracji w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, - rozdziela zakres odpowiedzialności osób prowadzących działalność gospodarczą w różnych formach prawnych, - wypełnia wniosek o wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, - wypełnia wniosek o otwarcie rachunku bankowego, - wypełnia formularz ZUS ZUA (zgłoszenie danych osoby ubezpieczonej), - wypełnia formularz rejestracyjny VAT R w zakresie podatku od towarów i usług, - rozdziela formy opodatkowania dochodów osiągniętych z działalności gospodarczej, - wybiera formę opodatkowania dochodów osiągniętych z działalności gospodarczej, - oblicza na uproszczonych przykładach podatek dochodowy od osób fizycznych z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej, - znajduje informacje o wysokościach składek na ubezpieczenie

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
	społeczne, płaconych przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą, wymienia i opisuje obowiązki osób prowadzących działalność gospodarczą wobec kontrahentów oraz wobec ZUS i urzędu skarbowego.
Reklama	Uczeń: - definiuje pojęcie <i>reklama</i>, - wyjaśnia znaczenie reklamy w działalności przedsiębiorstw, - ocenia charakter przekazu reklamowego w opisanych sytuacjach, - podaje przykłady oddziaływania reklamy na konsumentów.
Banki i zakłady ubezpieczeń	Uczeń: - wyjaśnia znaczenie banków komercyjnych we współczesnej gospodarce, - opisuje usługi świadczone przez banki i warunki korzystania z nich, - wyjaśnia znaczenie zakładów ubezpieczeń we współczesnej gospodarce, - opisuje usługi świadczone przez zakłady ubezpieczeń i warunki korzystania z nich, - porównuje oferty różnych banków w zakresie kredytów, depozytów i warunków prowadzenia rachunku bankowego, - porównuje oferty różnych zakładów ubezpieczeń w zakresie ubezpieczeń majątkowych i ubezpieczeń na życie.
Giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej	Uczeń: - charakteryzuje funkcje giełdy papierów wartościowych, - wyjaśnia pojęcia: <i>giełda papierów wartościowych</i>, <i>publiczny obrót papierami wartościowymi</i>, <i>ceduła</i>, <i>kurs</i>, <i>indeks giełdowy</i>, - wymienia i charakteryzuje rodzaje transakcji występujących na giełdzie, - korzysta z tabeli giełdowej, - wymienia i charakteryzuje indeksy giełdowe, - ocenia zmiany indeksów giełdowych w czasie, - charakteryzuje podstawowe wskaźniki giełdowe, - ocenia zmiany podstawowych wskaźników giełdowych.
Rola państwa w gospodarce rynkowej	Uczeń: - wymienia i charakteryzuje funkcje ekonomiczne państwa, - wyjaśnia przyczyny oddziaływania państwa na gospodarkę, - wymienia i charakteryzuje narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę, - wymienia i charakteryzuje zadania państwa w gospodarce rynkowej, - wyjaśnia znaczenie ochrony własności, ochrony umów i ochrony konkurencji w gospodarce rynkowej, - opisuje zmiany polskiej gospodarki po 1989 roku, - wyszukuje informacje o aktualnym stanie polskiej gospodarki, - wyszukuje informacje o aktualnych zmianach w polskiej gospodarce,

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
	oceniania aktualny stan i zmiany w polskiej gospodarce.
Polityka fiskalna i budżet państwa	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>polityka fiskalna</i> i <i>budżet państwa</i>, - określa znaczenie budżetu państwa i jego wpływ na życie gospodarcze kraju, - znajduje i interpretuje informacje dotyczące budżetu, deficytu budżetowego i długu publicznego, - wylicza i charakteryzuje narzędzia i cele polityki fiskalnej.
Polityka pieniężna i bank centralny	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>bank centralny</i> i <i>polityka monetarna</i>, - charakteryzuje rolę banku centralnego w gospodarce i jego funkcje, - wylicza i charakteryzuje narzędzia i cele polityki monetarnej, - identyfikuje skutki zastosowania poszczególnych narzędzi polityki monetarnej.
Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: „<i>wzrost gospodarczy</i>”, <i>rozwój gospodarczy</i>, <i>cykl koniunkturalny</i>, <i>inflacja</i>, <i>bezrobocie</i>, <i>produkt krajowy brutto</i>, <i>produkt narodowy netto</i> i <i>dochód narodowy</i>, - wyszukuje informacje na temat wielkości podstawowych wskaźników makroekonomicznych charakteryzujących gospodarkę, - interpretuje podstawowe wskaźniki makroekonomiczne charakteryzujące gospodarkę, - wskazuje i charakteryzuje przyczyny i skutki inflacji oraz metody walki z nią, - wskazuje i charakteryzuje przyczyny i skutki bezrobocia oraz metody walki z nim, - charakteryzuje cykl koniunkturalny w gospodarce i jego fazy, - określa różnice pomiędzy wzrostem a rozwojem gospodarczym, - wyjaśnia różnice pomiędzy inflacją popytową a inflacją kosztową, - korzysta z przepisów prawnych dotyczących uprawnień osób bezrobotnych.
Współpraca gospodarcza z zagranicą	Uczeń: - wymienia i charakteryzuje formy powiązań gospodarczych z zagranicą, - formułuje zasady etycznego zachowania w biznesie międzynarodowym, - wyjaśnia pojęcia: <i>kurs walutowy</i>, <i>rynki finansowe</i>, <i>integracja gospodarcza</i>, <i>globalizacja</i>, <i>import</i>, <i>eksport</i>, <i>nabycie wewnątrzwspólnotowe</i> i <i>dostawa wewnątrzwspólnotowa</i>, - wyjaśnia wpływ kursu walutowego na gospodarkę i międzynarodową współpracę gospodarczą, - porównuje różne formy integracji gospodarczej, - identyfikuje korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy gospodarczej z zagranicą, - rozumie istotę globalizacji oraz związane z nią szanse i zagrożenia.

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
Aktywność i kariera zawodowa	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia : <i>aktywność zawodowa, kariera zawodowa, kwalifikacje zawodowe i kompetencje zawodowe</i>, • analizuje oferty dotyczące podnoszenia posiadanych i zdobywania nowych kwalifikacji, • wymienia posiadane kwalifikacje, • wyszukuje informacje o kwalifikacjach zawodowych potrzebnych w zawodzie, który chciałby wykonywać, • opisuje i analizuje przebieg kariery zawodowej wybranej osoby.
Rynek pracy	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>pracodawca, pracownik, rynek pracy, podaż pracy, popyt na pracę i mobilność na rynku pracy</i>, • wskazuje specyficzne cechy funkcjonowania rynku pracy, • charakteryzuje aktualną sytuację na rynku pracy, • wyszukuje z dostępnych źródeł informacje o cechach osobowych oczekiwanych przez pracodawców, • wyszukuje informacje o możliwościach zdobycia pracy na różnych rynkach pracy wyodrębnionych według kryterium geograficznego, • klasyfikuje rynek pracy według kryterium geograficznego, • ocenia nieetyczne zachowania pracownika wobec pracodawcy i pracodawcy wobec pracownika.
Aktywne poszukiwanie pracy	Uczeń: • charakteryzuje i ocenia metody aktywnego poszukiwania pracy, • wyszukuje adresy instytucji wspomagających aktywne poszukiwanie pracy, znajdujących się w pobliżu miejsca zamieszkania, • korzysta z różnych źródeł informacji o miejscach pracy, • sporządza CV, list motywacyjny i kwestionariusz osobowy, • analizuje oferty pracy zamieszczone w prasie lub Internecie, • uczestniczy w rozmowie kwalifikacyjnej w warunkach symulowanych.
Rozpoczęcie pracy	Uczeń: • wymienia i charakteryzuje różne formy zatrudnienia, • korzysta z podstawowych przepisów prawa dotyczących zatrudnienia (<i>Kodeks pracy, Kodeks cywilny</i>), • charakteryzuje wady i zalety pracy czasowej, • określa różnice pomiędzy umową o pracę a umową-zleceniem i umową o dzieło, • wymienia elementy umowy o pracę, • analizuje umowę o pracę z punktu widzenia zamieszczenia w niej wszystkich niezbędnych informacji, • wymienia i charakteryzuje różne rodzaje umów o pracę, • wyjaśnia specyfikę zatrudniania osób niepełnosprawnych, • wymienia formy pomocy dotyczące zatrudniania osób niepełnosprawnych.
Prawa i obowiązki	Uczeń:

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
pracownika i pracodawcy	• wyjaśnia pojęcia: <i>czas pracy, bezpieczeństwo i higiena pracy, równe traktowanie w zatrudnieniu, mobbing, wynagrodzenie, wynagrodzenie brutto i wynagrodzenie netto</i>, • korzysta z podstawowych przepisów prawa dotyczących praw i obowiązków pracowników i pracodawców, • charakteryzuje rodzaje urlopów przysługujących pracownikowi, • oblicza na podstawie <i>Kodeksu pracy</i> wymiar urlopu wypoczynkowego, • ustala na podstawie <i>Kodeksu pracy</i> wymiar urlopu macierzyńskiego, • charakteryzuje obowiązki pracownika i pracodawcy w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, • wymienia formy naruszania zasady równego traktowania w zatrudnieniu, • podaje przykłady zachowań będących mobbingiem, • wyszukuje informacje o obowiązkach pracodawcy w zakresie przeciwdziałania mobbingowi, • oblicza wysokość wynagrodzenia brutto w różnych systemach wynagrodzeń, • oblicza zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych od wynagrodzenia brutto, • oblicza składki na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, • sporządza roczne zeznania podatkowe w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych.
Zakończenie pracy	Uczeń: • wymienia formy ustania stosunku pracy i określa różnice pomiędzy nimi, • oblicza na podstawie <i>Kodeksu pracy</i> okres wypowiedzenia umowy o pracę, • analizuje świadectwo pracy z punktu widzenia zamieszczenia w nim wszystkich niezbędnych informacji, • charakteryzuje przyczyny rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, • wymienia i charakteryzuje obowiązki pracodawcy w związku z rozwiązaniem umowy o pracę.
Spory i roszczenia związane z zatrudnieniem	Uczeń: • korzysta z przepisów prawnych zawartych w <i>Kodeksie pracy</i> i <i>Kodeksie postępowania cywilnego</i>, dotyczących sporów i roszczeń wynikających ze stosunku pracy oraz innych form zatrudnienia, • wymienia i charakteryzuje spory i roszczenia, jakie mogą powstać w związku z zatrudnieniem, • wyszukuje adresy sądu pracy i sądu cywilnego znajdujących się w pobliżu miejsca zamieszkania, • wyszukuje informacje o opłatach sądowych ponoszonych w związku z wniesieniem sprawy do sądu pracy lub sądu cywilnego, • wyszukuje informacje o terminach przedawnienia roszczeń związanych z zatrudnieniem, • opisuje tryb dochodzenia przez pracownika swoich praw przed

Materiał nauczania	Założone osiągnięcia ucznia
	sądem pracy.

Źródło: opracowanie własne.

Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* (Dz. U. Nr 83 z 2007 r., poz. 562, z późn. zm.) ocenianiu podlegają osiągnięcia edukacyjne oraz zachowanie ucznia. W ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości oceniane są osiągnięcia edukacyjne ucznia. Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanych w szkole programów nauczania uwzględniających tę podstawę. O wymaganiach edukacyjnych uczniowie powinni zostać przez nauczyciela poinformowani na początku roku szkolnego.

Ocena osiągnięć ucznia nie powinna ograniczać się jedynie do rozpoznawania stopnia opanowania wiadomości i umiejętności. Powinna ona uwzględniać także następujące kryteria:

- biegłość, z jaką uczeń wykonuje zadania (zadanie może być wykonane szybciej lub wolniej, przy pierwszej lub kolejnej próbie, bezbłędnie lub z błędem zauważonym i poprawionym przez ucznia),
- formę opracowania – estetyka opracowania, czytelne zapisywanie liczb,
- formę wypowiedzi – dobór argumentów, komunikatywność, używanie języka ekonomicznego,
- organizowanie pracy własnej przy wykonywaniu zadań,
- samokontrolę,
- wykorzystywanie komputera do wykonywania zadań,
- portfolio ucznia.

Wymienione powyżej kryteria powinny być podstawą zróżnicowania ocen pozytywnych.

Jako punkt wyjścia do propozycji przedmiotowego systemu oceniania w ramach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości przyjęto założenie, że warunkiem uzyskania przez ucznia oceny dopuszczającej jest opanowanie wiadomości i umiejętności co najmniej na poziomie 30%¹ w stosunku do wymagań edukacyjnych. Następnie w celu dostosowania przedmiotowego systemu oceniania do skali ocen szkolnych zaproponowano procentowe normy opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych. Poniżej w tabeli 3. przedstawiono propozycję ocen szkolnych i odpowiadających im poziomów opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych.

¹ W latach 2004-2011 taki poziom był przyjęty przez CKE jako warunek zaliczenia drugiej części pisemnego egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe (ta część egzaminu obejmowała materiał nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości). Dlatego autor programu nauczania przyjął, że opanowanie przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych na poziomie 30% powinno także wyznaczać granicę uzyskania oceny dopuszczającej.

Tabela 3. Kryteria oceniania według poziomu opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych

Ocena	Poziom opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych
1 (niedostateczna)	poniżej 30% wymagań
2 (dopuszczająca)	31-50% wymagań
3 (dostateczna)	51-70% wymagań
4 (dobra)	71-89% wymagań
5 (bardzo dobra)	90-100% wymagań

Źródło: opracowanie własne.

Jeżeli uczeń opanował wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych na ocenę bardzo dobrą, a dodatkowo ma wiedzę i umiejętności wykraczające poza wymagania programowe oraz uczestniczy w konkursach i olimpiadach ekonomicznych i uzyskuje w nich wyróżniające wyniki na poziomie ponadszkolnym, otrzymuje on ocenę **celującą**.

Niektórzy nauczyciele w procesie oceniania osiągnięć uczniów wolą posługiwać się kryteriami opisowymi, a nie procentowymi. Dla tej grupy nauczycieli zaprezentowano poniżej opisowe kryteria oceniania w ramach podstaw przedsiębiorczości.

Tabela 4. Opisowe kryteria oceniania w ramach podstaw przedsiębiorczości

Ocena	Kryteria
1 (niedostateczna)	Uczeń: - nie rozumie poleceń nauczyciela, - nie zapamiętuje podstawowych wiadomości, - odrzuca pomoc nauczyciela i kolegów w trakcie zajęć, - nie wykonuje poleceń, ćwiczeń, prac domowych, - nie uczestniczy w wykonywaniu zadań w zespole, - nie prowadzi zeszytu przedmiotowego, portfolio i zeszytu ćwiczeń.
2 (dopuszczająca)	Uczeń: - częściowo rozumie polecenia nauczyciela, - zapamiętuje podstawowe wiadomości i potrafi je odtworzyć z pomocą nauczyciela, - rozpoznaje, nazywa i charakteryzuje z pomocą nauczyciela poznane pojęcia i dokumenty, - wykonuje z pomocą nauczyciela proste polecenia i ćwiczenia, - uczestniczy w wykonywaniu zadań w zespole, - prowadzi zeszyt przedmiotowy, portfolio i zeszyt ćwiczeń.
3 (dostateczna)	Uczeń: - rozumie polecenia i instrukcje, - zapamiętuje podstawowe wiadomości i odtwarza je samodzielnie, - rozumie omawiane zagadnienia, - samodzielnie i poprawnie wykonuje proste ćwiczenia i zadania, - umie zastosować zdobyte umiejętności w praktyce, - aktywnie uczestniczy w wykonywaniu zadań w zespole, - systematycznie prowadzi zeszyt przedmiotowy, portfolio i zeszyt ćwiczeń.
4 (dobra)	Uczeń: rozumie polecenia i instrukcje,

Ocena	Kryteria
	- zna omawiane na lekcjach zagadnienia i potrafi je zaprezentować w sposób logiczny i spójny, - rozumie omawiane na lekcjach zagadnienia i umie je wyjaśnić innym osobom, - potrafi formułować wnioski, - uczestniczy w dyskusjach i broni swojego stanowiska, - aktywnie uczestniczy w lekcjach, - poprawnie i sprawnie wykonuje ćwiczenia i zadania, - umie poprawnie zastosować zdobyte umiejętności w praktyce, - wykazuje zainteresowanie problematyką ekonomiczną, - systematycznie i starannie prowadzi zeszyt przedmiotowy, portfolio i zeszyt ćwiczeń.
5 (bardzo dobra)	Na ocenę bardzo dobrą uczeń powinien spełnić kryteria jak na ocenę dobrą oraz dodatkowo: - posiada bogate wiadomości z zakresu wszystkich treści nauczania podstaw przedsiębiorczości, - wykazuje zainteresowanie zjawiskami ekonomicznymi oraz dodatkowymi źródłami informacji dotyczącymi omawianych treści nauczania, - umie samodzielnie poszukiwać informacji w różnych źródłach oraz je selekcjonować, - właściwie interpretuje zjawiska gospodarcze, - potrafi w sposób twórczy rozwiązywać problemy, - kieruje pracą zespołu, - uczestniczy w konkursach i olimpiadach ekonomicznych i uzyskuje wyróżniające wyniki na poziomie szkolnym.
6 (celująca)	Na ocenę celującą uczeń powinien spełnić kryteria jak na ocenę bardzo dobrą oraz dodatkowo: - wykazuje szczególne zainteresowanie gospodarką i ekonomią, - zdobywa dodatkową wiedzę z zakresu omawianych zagadnień i przekazuje ją innym uczniom, - uczestniczy w konkursach i olimpiadach ekonomicznych i uzyskuje wyróżniające wyniki na poziomie ponadszkolnym, - podejmuje się (indywidualnie lub w zespole) wykonania dodatkowych zadań znacznie wykraczających poza program nauczania.

Źródło: opracowanie własne.

Autor programu nauczania proponuje następujące sposoby sprawdzania osiągnięć ucznia z zakresu podstaw przedsiębiorczości:

- odpytywanie,
- prace pisemne (sprawdziany, kartkówki, krzyżówki, testy),
- ocena portfolio ucznia,
- ocena wykonywanych ćwiczeń,
- ocena prac domowych (ćwiczenia, notatki z obserwacji dokonanych przez ucznia, notatki z wycieczek edukacyjnych, notatki dotyczące bieżących wydarzeń gospodarczych),
- ocena zadań praktycznych wykonywanych przez ucznia,
- ocena zaangażowania ucznia w realizację projektu edukacyjnego,
- ocena pracy na lekcji (wypowiedzi ustne, udział w dyskusji, obserwacja zaangażowania uczniów w czasie wykonywania zadań w grupie),
- udział w konkursach przedmiotowych i olimpiadach.

W związku z tym, że w procesie nauczania – uczenia się podstaw przedsiębiorczości będą wykorzystywane wiadomości i umiejętności zdobyte przez uczniów w gimnazjum w ramach przedmiotu wiedza o społeczeństwie, wskazane jest przeprowadzenie badania diagnostycznego. Jako

narzędzie pomiaru mogą być wykorzystane testy z zadaniami zamkniętymi. Przeprowadzenie takiego testu na początku procesu nauczania – uczenia się pozwoli wyodrębnić tych uczniów, z którymi konieczna będzie praca indywidualna w celu dostosowania poziomu ich wiadomości i umiejętności do poziomu pozostałych uczniów.

Porównanie podstawy programowej z programem nauczania

Prezentowana poniżej tabela zawiera zestawienie treści nauczania podstaw przedsiębiorczości zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego z treściami zamieszczonymi w prezentowanym programie nauczania. W pierwszej kolumnie znajdują się treści nauczania, w układzie i w kolejności wynikających z *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*. W drugiej kolumnie przedstawiono odpowiadające im treści nauczania zawarte w prezentowanym programie. Z tego powodu zapisy w drugiej kolumnie są tak nieuporządkowane. Pełny zakres treści nauczania zawartych w programie nauczania, uporządkowany według kolejności zaproponowanej przez autora programu nauczania, znajduje się w rozdziale: „Treści nauczania zgodne z podstawą programową kształcenia ogólnego”.

Dzięki temu zestawieniu osoby korzystające z programu nauczania w łatwy sposób będą mogły sprawdzić, w której części programu nauczania przewidziano realizację konkretnych treści z podstawy programowej.

Tabela 5. Porównanie podstawy programowej z programem nauczania

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
Człowiek przedsiębiorczy Uczeń:	
1) przedstawia cechy, jakimi charakteryzuje się osoba przedsiębiorcza;	Człowiek przedsiębiorczy Rola cech osobowych w gospodarce. Postawa przedsiębiorczości. Cechy osoby przedsiębiorczej.
2) rozpoznaje zachowania asertywne, uległe i agresywne oraz odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej;	Człowiek przedsiębiorczy Formy wyrażania postaw i emocji: asertywność, bierność (uległość), agresja. Postawa przedsiębiorczości. Cechy osoby przedsiębiorczej.
3) rozpoznaje mocne i słabe strony własnej osobowości oraz odnosi je do cech osoby przedsiębiorczej;	Poznanie siebie Własna osobowość i jej poznanie. Możliwości i predyspozycje – identyfikacja mocnych i słabych stron. Samooceń.
4) charakteryzuje swoje role społeczne i typowe dla nich zachowania;	Człowiek przedsiębiorczy w grupie Role społeczne człowieka. Typowe zachowania dla ról społecznych.
5) zna korzyści wynikające z planowania własnych działań i inwestowania w siebie;	Poznanie siebie Zdolność do wyznaczania sobie celów i zadań. Inwestycje w siebie. Planowanie działań zmierzających do osiągnięcia wyznaczonych celów. Ocena podjętych działań.

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
6) analizuje przebieg kariery zawodowej osoby, która, zgodnie z zasadami etyki, odniosła sukces w życiu zawodowym;	Człowiek przedsiębiorczy Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka. Aktywność i kariera zawodowa Aktywność i kariera zawodowa. Pojęcie kariery zawodowej. Planowanie kariery zawodowej i jej przebieg. Kwalifikacje i kompetencje zawodowe oraz ich znaczenie dla przebiegu kariery zawodowej. Analiza kariery zawodowej.
7) podejmuje racjonalne decyzje, opierając się na posiadanych informacjach, i ocenia skutki własnych działań;	Podejmowanie decyzji Decyzja. Proces podejmowania decyzji. Informacja w procesie podejmowania decyzji. Decyzje podejmowane indywidualnie i decyzje podejmowane grupowo. Skutki podjętej decyzji i ich ocena.
8) stosuje różne formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej w celu autoprezentacji oraz prezentacji własnego stanowiska;	Poznanie siebie Autoprezentacja. Komunikacja interpersonalna Komunikacja interpersonalna i jej formy. Komunikacja werbalna i niewerbalna. Model procesu komunikacji interpersonalnej. Rodzaje komunikatów. Język i style komunikowania się. Bariery w procesie komunikowania się i ich pokonywanie. Człowiek przedsiębiorczy w grupie Prezentacja własnego stanowiska na forum zespołu.
9) przedstawia drogę, jaką dochodzi się własnych praw w roli członka zespołu, pracownika, konsumenta;	Człowiek przedsiębiorczy w grupie Prawa członka zespołu i ich dochodzenie. Prawa konsumentów Ochrona praw konsumentów w przepisach prawnych. Procedura dochodzenia przez konsumentów swoich praw. Spory i roszczenia związane z zatrudnieniem Dochodzenie przez pracownika swoich praw wynikających z zatrudnienia.
10) zna prawa konsumenta oraz wymienia instytucje stojące na ich straży; przedstawia zasady składania reklamacji w przypadku niezgodności towaru z umową;	Prawa konsumentów Ochrona praw konsumentów. Instytucje ochrony konsumentów. Ochrona praw konsumentów w przepisach prawnych. Warunki nabywania towarów przez konsumentów. Uprawnienia konsumenta z tytułu: niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową, zawarcia umowy poza lokalem przedsiębiorstwa, zawarcia umowy na odległość. Gwarancja konsumencka. Procedura dochodzenia swoich praw przez konsumentów.
11) odczytuje informacje zawarte w reklamach, odróżniając je od elementów perswazyjnych; wskazuje pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów.	Reklama Reklama przedsiębiorstw. Informacje zawarte w reklamach. Elementy perswazyjne reklamy. Wpływ reklamy na konsumentów (przykłady pozytywne i negatywne).
Rynek – cechy i funkcje Uczeń:	

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
1) charakteryzuje społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania, odwołując się do przykładów z różnych dziedzin;	Gospodarowanie i czynniki wytwórcze Pojęcie gospodarowania i gospodarki. Cele gospodarowania.
2) rozróżnia czynniki wytwórcze (praca, przedsiębiorczość, kapitał, ziemia i informacja) i wyjaśnia ich znaczenie w różnych dziedzinach gospodarki;	Gospodarowanie i czynniki wytwórcze Czynniki wytwórcze: ziemia, praca, kapitał, informacja, przedsiębiorczość. Znaczenie czynników wytwórczych i ich zastosowanie.
3) wymienia podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków;	Rynek i jego elementy Pojęcie rynku i gospodarki rynkowej. Podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków.
4) wyjaśnia okръny obieg pieniądza w gospodarce rynkowej;	Pieniądz w gospodarce rynkowej Obieg okръny pieniądza. Obrót gotówkowy i obrót bezgotówkowy. Formy obrotu gotówkowego i bezgotówkowego.
5) omawia transformację gospodarki Polski po 1989 r.	Rola państwa w gospodarce rynkowej Transformacja polskiej gospodarki (od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej). Aktualne tendencje i zmiany w gospodarce Polski.
6) charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż;	Rynek i jego elementy Pojęcie popytu, podaży, ceny. Czynniki wpływające na popyt, podaż i ceny. Elastyczność popytu i jej rodzaje. Elastyczność podaży i jej rodzaje.
7) wyznacza punkt równowagi rynkowej na prostych przykładach.	Istota gospodarki rynkowej Prawo popytu i podaży. Mechanizm rynkowy. Równowaga rynkowa. Punkt równowagi rynkowej.
Instytucje rynkowe Uczeń:	
1) rozróżnia formy i funkcje pieniądza;	Pieniądz w gospodarce rynkowej Formy, funkcje i cechy pieniądza.
2) wyjaśnia funkcję, jaką w gospodarce pełnią instytucje rynkowe: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych, fundusze inwestycyjne, firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne;	Otoczenie przedsiębiorstwa Pojęcie otoczenia przedsiębiorstwa. Instytucje rynkowe i pozarynkowe w otoczeniu przedsiębiorstwa. Mechanizmy funkcjonowania instytucji rynkowych. Inwestowanie kapitału Oferta funduszy inwestycyjnych i jej analiza. Zabezpieczenie emerytalne Fundusze emerytalne. Oferta funduszy emerytalnych i jej analiza. Banki i zakłady ubezpieczeń Znaczenie banków i zakładów ubezpieczeń i ich rola w gospodarce. Giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej Giełda papierów wartościowych i jej funkcje. Polityka pieniężna i bank centralny Pojęcie banku centralnego. Funkcje banku centralnego. Rola banku centralnego w gospodarce.

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
3) oblicza procent od kredytu i lokaty bankowej; ocenia możliwość spłaty zaciągniętego kredytu przy określonym dochodzie;	Kredyty i pożyczki Kredyty walutowe i ryzyko z tym związane. Koszty kredytów i pożyczek i ich obliczanie. Możliwość spłaty kredytu przy określonym dochodzie. Inwestowanie kapitału Lokaty bankowe. Dochody z tytułu lokat bankowych. Kryteria wyboru lokaty.
4) wyjaśnia mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych na przykładzie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie;	Giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej Mechanizm funkcjonowania giełdy. Rodzaje rynków na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. Indeksy giełdowe.
5) wskazuje różnice między różnymi rodzajami papierów wartościowych;	Inwestowanie kapitału Papiery wartościowe i ich rodzaje: akcje, obligacje. Inwestycje w papiery wartościowe.
6) wymienia podstawowe wskaźniki giełdowe i wyjaśnia ich wagę w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie;	Giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej Podstawowe wskaźniki giełdowe (cena/zysk, cena/wartość księgowa, stopa dywidendy) i ich znaczenie w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie.
7) rozróżnia formy inwestowania kapitału i dostrzega zróżnicowanie stopnia ryzyka w zależności od rodzaju inwestycji oraz okresu inwestowania;	Inwestowanie kapitału Formy inwestowania kapitału. Inwestycje rzeczowe i inwestycje finansowe. Kryteria wyboru formy inwestowania kapitału: zysk, ryzyko i płynność. Zysk z inwestycji w krótkim i długim okresie. Lokaty bankowe. Dochody z tytułu lokat bankowych. Kryteria wyboru lokaty. Oferta lokacyjna banków i jej analiza. Papiery wartościowe i ich rodzaje: akcje, obligacje. Inwestycje w papiery wartościowe. Dywidenda. Zakup i sprzedaż papierów wartościowych. Oferta funduszy inwestycyjnych i jej analiza.
8) oblicza przewidywany zysk z przykładowej inwestycji kapitałowej w krótkim i długim okresie;	Inwestowanie kapitału Zysk z inwestycji w krótkim i długim okresie.
9) charakteryzuje system emerytalny w Polsce i wskazuje związek pomiędzy swoją przyszłą aktywnością zawodową a wysokością emerytury	Zabezpieczenie emerytalne System emerytalny w Polsce. Obowiązkowe i dobrowolne zabezpieczenia emerytalne. Aktywność zawodowa a wysokość emerytury.
10) analizuje oferty banków, funduszy inwestycyjnych, firm ubezpieczeniowych i funduszy emerytalnych.	Kredyty i pożyczki Kryteria wyboru kredytów. Oferta kredytowa i jej analiza. Inwestowanie kapitału Oferta lokacyjna banków i jej analiza. Oferta funduszy inwestycyjnych i jej analiza. Zabezpieczenie emerytalne Fundusze emerytalne. Oferta funduszy emerytalnych i jej analiza. Banki i zakłady ubezpieczeń Kryteria wyboru banku przez gospodarstwa domowe i przez przedsiębiorców. Oferta banków i jej analiza. Oferta firm ubezpieczeniowych i jej analiza.

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
Państwo, gospodarka Uczeń:	
1) wymienia i charakteryzuje ekonomiczne funkcje państwa;	Rola państwa w gospodarce rynkowej Funkcje ekonomiczne państwa.
2) opisuje podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego;	Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki. Identyfikowanie podstawowych wskaźników makroekonomicznych: PKB, PNB, inflacja, bezrobocie.
3) przedstawia przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę;	Rola państwa w gospodarce rynkowej Przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę.
4) wymienia źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa;	Polityka fiskalna i budżet państwa Budżet państwa – funkcje, źródła wpływów, kierunki wydatków.
5) wyjaśnia wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę;	Polityka fiskalna i budżet państwa Deficyt i nadwyżka budżetowa. Dług publiczny. Wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę.
6) charakteryzuje narzędzia polityki pieniężnej;	Polityka pieniężna i bank centralny Polityka pieniężna (monetarna) – jej narzędzia i wpływ na życie gospodarcze kraju.
7) identyfikuje rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania oraz stopy inflacji;	Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki Pojęcie inflacji oraz jej przyczyny i skutki. Rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania. Stopa inflacji. Rodzaje inflacji w zależności od stopy inflacji.
8) wyjaśnia wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny;	Współpraca gospodarcza z zagranicą Kursy walut i ich wpływ na gospodarkę i handel zagraniczny.
9) charakteryzuje zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce;	Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki Cykl koniunkturalny. Fazy cyklu koniunkturalnego. Recesja i dobra koniunktura.
10) wyszukuje informacje o aktualnych tendencjach i zmianach w gospodarce świata i Polski;	Rola państwa w gospodarce rynkowej Aktualne tendencje i zmiany w gospodarce Polski. Współpraca gospodarcza z zagranicą Aktualne tendencje i zmiany w gospodarce światowej.
11) wskazuje największe centra finansowe i gospodarcze na świecie;	Współpraca gospodarcza z zagranicą Rynki finansowe. Centra finansowe i gospodarcze na świecie.
12) ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji.	Współpraca gospodarcza z zagranicą Proces globalizacji gospodarki i jego wpływ na gospodarkę świata i Polski. Oddziaływanie globalizacji na poziom życia i model konsumpcji.
Przedsiębiorstwo Uczeń:	
1) charakteryzuje otoczenie, w którym działa przedsiębiorstwo;	Otoczenie przedsiębiorstwa Pojęcie otoczenia przedsiębiorstwa. Instytucje rynkowe i pozarynkowe w otoczeniu przedsiębiorstwa. Mechanizmy funkcjonowania instytucji rynkowych.

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
2) omawia cele działania przedsiębiorstwa oraz sposoby ich realizacji;	Cele i zasady działania przedsiębiorstw Cele działania przedsiębiorstw i sposoby ich realizacji.
3) sporządza projekt własnego przedsiębiorstwa, oparty na biznesplanie;	Podejmowanie działalności gospodarczej Projekt własnego przedsiębiorstwa. Biznesplan.
4) rozróżnia podstawowe formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstwa;	Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw Pojęcie formy organizacyjnej i formy prawnej przedsiębiorstwa. Klasyfikacja form prawnych przedsiębiorstw: osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, spółki prawa handlowego, pozostałe formy prawne przedsiębiorstw.
5) opisuje procedury i wymagania związane z zakładaniem przedsiębiorstwa;	Podejmowanie działalności gospodarczej Procedura uruchamiania działalności gospodarczej: utworzenie i rejestracja przedsiębiorcy, obowiązki związane z zatrudnieniem pracowników, założenie rachunku bankowego, załatwienie formalności w ZUS i urzędzie skarbowym, pozostałe formalności. Obowiązki osób prowadzących działalność gospodarczą wobec kontrahentów oraz wobec ZUS i urzędu skarbowego.
6) omawia zasady pracy zespołowej i wyjaśnia, na czym polegają role lidera i wykonawcy; omawia cechy dobrego kierownika zespołu;	Człowiek przedsiębiorczy w grupie Praca zespołowa. Organizacja pracy zespołowej. Zasady pracy zespołowej. Role przyjmowane przez członków zespołu. Kierownik zespołu. Zadania kierownika zespołu. Cechy ułatwiające i utrudniające kierowanie zespołem. Lider zespołu a kierownik zespołu.
7) identyfikuje i analizuje konflikty w zespole i proponuje metody ich rozwiązania, szczególnie w drodze negocjacji;	Konflikty i sposoby ich rozwiązywania Pojęcie konfliktu w zespole. Przyczyny konfliktów. Analiza przyczyn konfliktów. Metody rozwiązywania konfliktów. Negocjacje Pojęcie negocjacji. Cechy ułatwiające i utrudniające prowadzenie negocjacji. Zasady negocjacji. Metody negocjacji. Fazy negocjacji.
8) omawia etapy realizacji projektu oraz planuje działania zmierzające do jego realizacji;	Człowiek przedsiębiorczy w grupie Projekt (pojęcie projektu, temat, cele, fazy, plan realizacji, realizacja zadań, prezentacja wyników i ocena projektu).
9) charakteryzuje zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie krajowym i międzynarodowym;	Podejmowanie działalności gospodarczej Etyka a prowadzenie działalności gospodarczej. Współpraca gospodarcza z zagranicą Etyka w biznesie międzynarodowym.
10) charakteryzuje czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa.	Podejmowanie działalności gospodarczej Szanse i zagrożenia związane z zakładaniem i prowadzeniem przedsiębiorstw. Czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa. Wybór rodzaju i miejsca działalności gospodarczej. Ryzyko związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa.
Rynek pracy Uczeń:	

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
1) omawia mierniki bezrobocia i jego skutki dla gospodarki oraz sposoby walki z bezrobociem;	Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki Identyfikowanie podstawowych wskaźników makroekonomicznych: PKB, PNB, inflacja, bezrobocie. Pojęcie bezrobocia. Przyczyny i skutki bezrobocia. Mierniki bezrobocia – stopa bezrobocia. Sposoby walki z bezrobociem. Formy opieki przysługujące bezrobotnemu
2) wyjaśnia motywy aktywności zawodowej człowieka;	Człowiek przedsiębiorczy Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka.
3) analizuje własne możliwości znalezienia pracy na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim;	Rynek pracy Możliwości i ograniczenia w szukaniu pracy na różnych rynkach pracy. Mobilność na rynku pracy.
4) wyszukuje oferty pracy, uwzględniając własne możliwości i predyspozycje;	Poznanie siebie Możliwości i predyspozycje – identyfikacja mocnych i słabych stron. Aktywność i kariera zawodowa Kwalifikacje i kompetencje zawodowe oraz ich znaczenie dla przebiegu kariery zawodowej. Analiza kariery zawodowej. Aktywne poszukiwanie pracy Oferta pracy. Formy ofert pracy. Wyszukiwanie ofert pracy. Analiza ofert pracy.
5) rozróżnia sposoby zatrudnienia pracownika i interpretuje podstawowe przepisy <i>Kodeksu pracy</i> , w tym obowiązki i uprawnienia pracownika i pracodawcy;	Rozpoczęcie pracy Umowa o pracę a inne formy zatrudnienia (umowa zlecenia, umowa o dzieło, samozatrudnienie, praca czasowa). Podstawy prawne umowy o pracę oraz innych form zatrudnienia. Umowa o pracę i jej rodzaje. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy Kodeks pracy. Podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy. Pojęcie czasu pracy i jego wymiar. Urlopy – ich rodzaje i wymiar. Bezpieczeństwo i higiena pracy – obowiązki pracodawcy i pracownika.
6) sporządza dokumenty aplikacyjne dotyczące konkretnej oferty pracy;	Aktywne poszukiwanie pracy Udzielanie odpowiedzi na oferty pracy. Dokumenty aplikacyjne (dokumenty związane z poszukiwaniem pracy) – CV, kwestionariusz osobowy, list motywacyjny.
7) przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej i uczestniczy w niej w warunkach symulowanych;	Aktywne poszukiwanie pracy Rozmowa kwalifikacyjna.
8) charakteryzuje różne formy wynagrodzeń i oblicza swoje wynagrodzenie brutto i netto; wypełnia deklarację podatkową PIT, opierając się na przykładowych danych;	Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy Pojęcie wynagrodzenia. Systemy płac (wynagrodzeń). Płaca realna a płaca nominalna. Obliczanie wynagrodzenia brutto w różnych systemach płac. Podatek dochodowy od osób fizycznych – opodatkowanie przychodów z pracy. Ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Wynagrodzenie brutto a wynagrodzenie netto (obliczanie wynagrodzenia netto). Koszty ponoszone przez pracodawcę w związku z zatrudnieniem pracowników. Rozliczenie roczne podatku dochodowego od osób fizycznych: rodzaje formularzy podatkowych i ich wypełnianie.

Treści nauczania zawarte w podstawie programowej	Treści nauczania zawarte w programie nauczania odpowiadające treściom z podstawy programowej
9) rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne pracodawcy i pracownika; wyjaśnia zjawisko mobbingu w miejscu pracy oraz przedstawia sposoby przeciwdziałania.	Rozpoczęcie pracy Etyka w relacjach pomiędzy pracownikiem a pracodawcą. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy Zasada równego traktowania w zatrudnieniu i formy jej naruszenia. Zjawisko mobbingu i obowiązki pracodawcy w zakresie przeciwdziałania temu zjawisku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

Plan wynikowy

Poniżej zamieszczono propozycję planu wynikowego przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Każdy z nauczycieli może oczywiście wykorzystać tę propozycję w celu opracowania własnego planu wynikowego. Mam nadzieję, że w wielu przypadkach ułatwi to pracę nad tym dokumentem. W planie wynikowym każdą godzinę lekcyjną co do zasady zapisano odrębnie (jeżeli 1 temat jest realizowany w ciągu kilku godzin, wówczas wszystkie godziny lekcyjne przeznaczone na ten temat zapisano łącznie w 1 wierszu). Taka szczegółowość nie jest konieczna z punktu widzenia literatury poświęconej planom wynikowym, ale rozwiązanie takie przyjęto po to, aby tak uszczegółowione informacje były pomocne w planowaniu pracy nauczyciela. Również w celu ułatwienia pracy nauczyciela do propozycji planu wynikowego włączone zostały treści nauczania oraz propozycje metod nauczania.

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
Część I – Zachowanie przedsiębiorcze człowieka					
1	1	Lekcja organizacyjna	Podstawa programowa. Program nauczania. Wymagania edukacyjne. Ocenianie. Organizacja pracy w pracowni. Podręcznik i inne źródła wykorzystywane w procesie nauczania – uczenia się podstaw przedsiębiorczości.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>podstawa programowa, program nauczania, materiał nauczania, wymagania edukacyjne</i>, • zna wymagania edukacyjne z zakresu podstaw przedsiębiorczości, • zna zasady oceniania, • wymienia źródła, z których będzie korzystał (podręcznik, ćwiczenia, inne źródła), • zna organizację pracy w pracowni podstaw przedsiębiorczości.	• wykład • pogadanka
2-3	2	Człowiek przedsiębiorczy	Pojęcie osobowości. Struktura osobowości. Cechy osobowości (cechy osobowe). Rola cech osobowych w gospodarce. Formy wyrażania postaw i emocji: asertywność, bierność (uległość), agresja. Postawa przedsiębiorczości. Cechy osoby przedsiębiorczej. Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka. Potrzeby – ich rodzaje, charakter i zaspokajanie.	Uczeń: • definiuje pojęcie <i>osobowość</i>, • opisuje strukturę osobowości, • charakteryzuje elementy tworzące strukturę osobowości, • wymienia cechy charakteryzujące poszczególne elementy struktury osobowości, • wymienia cechy człowieka przedsiębiorczego, • wyjaśnia pojęcia: „<i>potrzeby człowieka</i>”, oraz „<i>motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka</i>”, • rozumie pojęcie <i>asertywność</i>,	• pogadanka • praca z tekstem • burza mózgów • metody oparte na bezpośrednich kontaktach – wywiad

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
				- charakteryzuje cechy człowieka asertywnego, - charakteryzuje cechy człowieka biernego i człowieka agresywnego, - dokonyuje podziału i hierarchii potrzeb, - charakteryzuje środki zaspokojenia potrzeb.	
4	1	Poznanie siebie	Własna osobowość i jej poznanie. Możliwości i predyspozycje – identyfikacja mocnych i słabych stron. Samoocena. Zdolność do wyznaczania sobie celów i zadań. Inwestycje w siebie. Planowanie działań zmierzających do osiągnięcia wyznaczonych celów. Ocena podjętych działań. Autoprezentacja.	Uczeń: - rozumie pojęcia: <i>samoocena</i> i <i>autoprezentacja</i>, - analizuje i charakteryzuje własną osobowość, - identyfikuje własne słabe i mocne strony, - dokonyuje samooceny, - formułuje własne cele, - planuje działania zmierzające do osiągnięcia wyznaczonych celów, - ocenia własne działania, - dokonyuje autoprezentacji.	- pogadanka - portfolio - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych
5-6	2	Komunikacja interpersonalna	Komunikacja interpersonalna i jej formy. Komunikacja werbalna i niewerbalna. Model procesu komunikacji interpersonalnej. Rodzaje komunikatów. Język i style komunikowania się. Bariery w procesie komunikowania się i ich pokonywanie.	Uczeń: - opisuje model komunikacji interpersonalnej na podstawie zaobserwowanych sytuacji, - nazywa rodzaje komunikatów stosowanych w komunikacji interpersonalnej, - porównuje poszczególne rodzaje komunikatów stosowane w komunikacji interpersonalnej, - wskazuje bariery w procesie komunikacji interpersonalnej i sposoby ich eliminowania, - określa styl komunikacji interpersonalnej na podstawie zaobserwowanych sytuacji, - identyfikuje style komunikacji interpersonalnej i ocenia ich skuteczność, - wykorzystuje właściwe formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej.	- pogadanka - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - metoda symulacyjna
7-8	2	Człowiek przedsiębiorczy w grupie	Role społeczne człowieka. Typowe zachowania dla ról społecznych. Praca zespołowa. Organizacja pracy zespołowej. Zasady pracy zespołowej. Role przyjmowane przez członków zespołu. Kierownik zespołu. Zadania kierownika	Uczeń: - wymienia role społeczne człowieka i typowe dla nich zachowania, - charakteryzuje organizację pracy zespołowej, - stosuje zasady pracy zespołowej, - wymienia i charakteryzuje zadania kierownika zespołu,	- wykład - praca z tekstem - metody oparte na bezpośrednich kontaktach – wywiad

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			zespołu. Cechy ułatwiające i utrudniające kierowanie zespołem. Lider zespołu a kierownik zespołu. Prezentacja własnego stanowiska na forum zespołu. Prawa członka zespołu i ich dochodzenie. Motywowanie. Projekt (pojęcie projektu, temat, cele, fazy, plan realizacji, realizacja zadań, prezentacja wyników i ocena projektu).	- charakteryzuje cechy ułatwiające i utrudniające kierowanie zespołem, - prezentuje własne stanowisko na forum zespołu, - wymienia podstawowe metody motywowania i wyjaśnia różnice pomiędzy nimi, - uczestniczy w pracy nad projektem.	
9	1	Podejmowanie decyzji	Decyzja. Proces podejmowania decyzji. Informacja w procesie podejmowania decyzji. Decyzje podejmowane indywidualnie i decyzje podejmowane grupowo. Skutki podjętej decyzji i ich ocena.	Uczeń: - definiuje pojęcie <i>decyzja</i>, - opisuje proces podejmowania decyzji, - wyjaśnia rolę informacji i jej jakości w procesie podejmowania decyzji, - wybiera informacje potrzebne do podjęcia decyzji i eliminuje informacje niepotrzebne, - wyjaśnia różnice pomiędzy indywidualnym a grupowym procesem podejmowania decyzji, - analizuje skutki podjętej decyzji i dokonuje ich oceny.	- pogadanka - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - metoda symulacyjna
10	1	Konflikty i sposoby ich rozwiązywania	Pojęcie konfliktu w zespole. Przyczyny konfliktów. Analiza przyczyn konfliktów. Metody rozwiązywania konfliktów.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>konflikt</i>, - identyfikuje przyczyny konfliktów, - porównuje sposoby rozwiązywania konfliktów, - stosuje sposoby rozwiązywania konfliktów w warunkach symulowanych.	- burza mózgów - rozmowa nauczająca - metoda symulacyjna
11	1	Negocjacje	Pojęcie negocjacji. Cechy ułatwiające i utrudniające prowadzenie negocjacji. Zasady negocjacji. Metody negocjacji. Fazy negocjacji.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>negocjacje</i>, - wymienia i charakteryzuje fazy negocjacji, - nazywa i charakteryzuje cechy ułatwiające i utrudniające prowadzenie negocjacji, - identyfikuje sytuacje, które mogą być przedmiotem negocjacji, oraz sytuacje, które nie mogą być przedmiotem negocjacji, - stosuje zasady negocjacji, - identyfikuje metody negocjacji,	- wykład - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - metoda symulacyjna

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
				• prowadzi negocjacje w warunkach symulowanych, • analizuje obserwowane negocjacje pod kątem przestrzegania i naruszania zasad prowadzenia negocjacji, • charakteryzuje osoby uczestniczące w negocjacjach z punktu widzenia stosowanych przez nie metod negocjacji.	
12	1	Sprawdzian – Zachowania przedsiębiorcze człowieka			
Część II – Funkcjonowanie rynku i gospodarki rynkowej					
Rozdział – Rynek i gospodarka rynkowa					
13	1	Gospodarowanie i czynniki wytwórcze	Pojęcie gospodarowania i gospodarki. Cele gospodarowania. Czynniki wytwórcze: ziemia, praca, kapitał, informacja, przedsiębiorczość. Znaczenie czynników wytwórczych i ich zastosowanie. Zasada racjonalnego gospodarowania.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>gospodarowanie</i> i <i>gospodarka</i>, • formułuje cele gospodarowania, • wymienia i charakteryzuje czynniki wytwórcze, • wyjaśnia znaczenie czynników wytwórczych w procesie gospodarowania, • wskazuje przykłady zastosowania czynników wytwórczych, • stosuje w różnych sytuacjach zasadę racjonalnego gospodarowania.	• pogadanka • praca z tekstem • burza mózgów
14	1	Rynek i jego elementy	Pojęcie rynku i gospodarki rynkowej. Podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków. Pojęcie popytu, podaży, ceny. Czynniki wpływające na popyt, podaż i ceny. Elastyczność popytu i jej rodzaje. Elastyczność podaży i jej rodzaje. Uczestnicy procesów rynkowych i występujące między nimi zależności. Udział w rynku.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>rynek</i>, <i>popyt</i>, <i>podaż</i>, <i>cena</i>, <i>udział w rynku</i>, • opisuje podstawowe cechy rynku i jego funkcje, • wymienia i charakteryzuje czynniki kształtujące popyt, podaż i cenę, • wymienia i opisuje rodzaje elastyczności popytu i podaży, • wymienia uczestników procesów rynkowych, • określa powiązania zachodzące między uczestnikami procesów rynkowych, • oblicza udział w rynku.	• praca z tekstem • dyskusja • kierowana obserwacja – film dydaktyczny
15	1	Istota gospodarki rynkowej	Prawo popytu i podaży. Mechanizm rynkowy. Równowaga rynkowa. Punkt równowagi rynkowej. Rynek nabywcy i rynek sprzedawcy. Własność i jej ochrona. Wymiana. Pojęcie umowy. Znaczenie umów w gospodarce rynkowej.	Uczeń: • analizuje zależności zachodzące pomiędzy popytem, podażą i ceną, • objaśnia prawo popytu i podaży na podstawie typowych sytuacji rynkowych, • określa istotę mechanizmu rynkowego,	• pogadanka • praca z tekstem • kierowana obserwacja – film dydaktyczny

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			Zasada swobody umów. Konkurencja i jej formy: konkurencja cenowa i konkurencja pozacenowa.	- formułuje konsekwencje istnienia „rynku nabywcy” i „rynku sprzedawcy”, - wyznacza na wykresie punkt równowagi rynkowej, - objaśnia pojęcia: <i>własność</i>, <i>wymiana</i> i <i>konkurencja</i>, - wskazuje różne sposoby naruszenia własności, - wyjaśnia znaczenie umów w gospodarce rynkowej, - wyjaśnia zasadę swobody umów, - wyjaśnia pojęcia: <i>konkurencja</i>, <i>konkurencja cenowa</i> i <i>konkurencja pozacenowa</i>, - podaje przykłady konkurencji cenowej i konkurencji pozacenowej.	
16	1	Pieniądz w gospodarce rynkowej	Znaczenie pieniądza w gospodarce rynkowej. Formy, funkcje i cechy pieniądza. Obieg okrężny pieniądza. Obrót gotówkowy i obrót bezgotówkowy. Formy obrotu gotówkowego i bezgotówkowego.	Uczeń: - wyjaśnia znaczenie pieniądza w gospodarce rynkowej, - określa i odróżnia formy, funkcje i cechy pieniądza, - analizuje obieg okrężny pieniądza w gospodarce, - określa istotę obrotu gotówkowego i bezgotówkowego, - wymienia i charakteryzuje formy obrotu gotówkowego i bezgotówkowego, - sporządza polecenia przelewu.	- praca z tekstem - dyskusja - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych
Rozdział – Uczestnicy rynku					
Podrozdział – Gospodarstwa domowe					
17	1	Gospodarstwo domowe i jego budżet	Gospodarstwo domowe. Konsument. Źródła dochodów i struktura wydatków gospodarstw domowych. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego. Deficyt i nadwyżka w budżecie gospodarstwa domowego. Motywy postępowania gospodarstw domowych przy podejmowaniu decyzji konsumpcyjnych.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>gospodarstwo domowe</i> i <i>konsument</i>, - identyfikuje źródła dochodów gospodarstwa domowego, - wyjaśnia strukturę wydatków gospodarstw domowych, - sporządza budżet gospodarstwa domowego, - oblicza deficyt i nadwyżkę budżetu gospodarstwa domowego, - identyfikuje i rozróżnia motywy postępowania gospodarstw domowych przy dokonywaniu zakupów, - wyjaśnia motywy podejmowania decyzji konsumpcyjnych przez swoją rodzinę.	- rozmowa nauczająca - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych
18-19	2	Kredyty i pożyczki	Sposoby ograniczania deficytu w budżecie gospodarstwa domowego: ograniczenie	Uczeń: wymienia i charakteryzuje sposoby ograniczenia deficytu	- rozmowa nauczająca - kierowanie nabywaniem

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			wydatków, kredyty i pożyczki. Kredyty i pożyczki bankowe a kredyty i pożyczki udzielane przez inne instytucje. Kredyt konsumencki. Zdolność kredytowa. Kredyty walutowe i ryzyko z tym związane. Karty kredytowe. Wniosek kredytowy. Koszty kredytów i pożyczek i ich obliczanie. Możliwość spłaty kredytu przy określonym dochodzie. Kryteria wyboru kredytów. Oferta kredytowa i jej analiza.	w budżecie gospodarstwa domowego, • wyjaśnia pojęcia: <i>kredyt, pożyczka, zdolność kredytowa i kredyt konsumencki</i>, • oblicza możliwość spłaty kredytu przy określonym dochodzie, • oblicza koszty kredytu lub pożyczki, • analizuje oferty kredytowe, • wybiera najkorzystniejszą ofertę kredytową, • identyfikuje ryzyko związane z kredytami walutowymi, • wyjaśnia zasady korzystania z kart kredytowych, • wypełnia prosty wniosek kredytowy.	umiejętności praktycznych • metoda symulacyjna • wycieczka dydaktyczna
20-21	2	Inwestowanie kapitału	Sposoby zagospodarowania nadwyżki w budżecie gospodarstwa domowego. Formy inwestowania kapitału. Inwestycje rzeczowe i inwestycje finansowe. Kryteria wyboru formy inwestowania kapitału: zysk, ryzyko i płynność. Zysk z inwestycji w krótkim i długim okresie. Lokaty bankowe. Dochody z tytułu lokat bankowych. Kryteria wyboru lokaty. Oferta lokacyjna banków i jej analiza. Papiery wartościowe i ich rodzaje: akcje, obligacje. Inwestycje w papiery wartościowe. Dywidenda. Zakup i sprzedaż papierów wartościowych. Oferta funduszy inwestycyjnych i jej analiza.	Uczeń: • charakteryzuje formy inwestowania kapitału, • klasyfikuje różne formy oszczędzania według płynności, ryzyka i zysku, • oblicza zysk z różnych form inwestowania kapitału, • oblicza podatek dochodowy od dochodów z oszczędności, • analizuje oferty dotyczące lokowania kapitału, • wybiera najkorzystniejszą ofertę dotyczącą lokowania kapitału, • określa cechy akcji i obligacji, • rozróżnia cenę nominalną, emisyjną i rynkową akcji i obligacji, • opisuje proces zakupu i sprzedaży papierów wartościowych, • oblicza dywidendę.	• rozmowa nauczająca • kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych • metoda symulacyjna • wycieczka dydaktyczna
22	1	Zabezpieczenie emerytalne	System emerytalny w Polsce. Obowiązkowe i dobrowolne zabezpieczenia emerytalne. Aktywność zawodowa a wysokość emerytury. Fundusze emerytalne. Oferta funduszy emerytalnych i jej analiza.	Uczeń: • opisuje system emerytalny w Polsce, • wymienia i charakteryzuje obowiązkowe i dobrowolne formy zabezpieczenia emerytalnego, • identyfikuje czynniki mające wpływ na wysokość przyszłej emerytury, • analizuje oferty funduszy emerytalnych, • wybiera najkorzystniejszą ofertę funduszy emerytalnych.	• wykład • praca z tekstem • dyskusja
23-24	2	Prawa konsumentów	Ochrona praw konsumentów. Instytucje ochrony konsumentów. Ochrona praw konsumentów w przepisach prawnych.	Uczeń: • analizuje przepisy prawne dotyczące ochrony praw konsumentów,	• praca z tekstem • dyskusja

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			Warunki nabywania towarów przez konsumentów. Uprawnienia konsumenta z tytułu: niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową, zawarcia umowy poza lokalem przedsiębiorstwa, zawarcia umowy na odległość. Gwarancja konsumencka. Procedura dochodzenia swoich praw przez konsumentów.	- ocenia, czy warunki nabywania towarów przez konsumentów w określonym punkcie sprzedaży są zgodne z obowiązującymi przepisami prawa w tym zakresie, - identyfikuje sytuacje, w których dochodzi do zawarcia umowy poza lokalem przedsiębiorstwa, - identyfikuje sytuacje, w których dochodzi do zawarcia umowy na odległość, - opisuje uprawnienia przysługujące konsumentowi w związku z niezgodnością towaru konsumpcyjnego z umową i sposób korzystania z nich, - analizuje zapisy zawarte w gwarancji i opisuje sposób korzystania z nich, - opisuje sposób korzystania z uprawnień przysługujących konsumentowi w przypadku zawarcia umowy poza lokalem przedsiębiorstwa, - opisuje sposób korzystania z uprawnień przysługujących konsumentowi w przypadku zawarcia umowy na odległość.	- kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - studium przypadku - metody oparte na bezpośrednich kontaktach – obserwacja uczestnicząca
Podrozdział – Przedsiębiorstwa					
25	1	Podstawowe pojęcia dotyczące przedsiębiorstw	Pojęcie przedsiębiorcy, przedsiębiorstwa i działalności gospodarczej. Rola przedsiębiorców w gospodarce. Osoba fizyczna. Osoba prawna. Osobowość prawna.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>działalność gospodarcza, przedsiębiorca i przedsiębiorstwo</i>, - korzysta z przepisów <i>Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej</i> oraz <i>Kodeksu cywilnego</i>, - odróżnia działalność gospodarczą od innych rodzajów działalności prowadzonej przez człowieka, - wyjaśnia rolę przedsiębiorców w gospodarce, - identyfikuje cechy wyróżniające działalność gospodarczą, - odróżnia osoby fizyczne od osób prawnych, - charakteryzuje sposób działania osób prawnych.	- praca z tekstem - dyskusja
26	1	Otoczenie przedsiębiorstwa	Pojęcie otoczenia przedsiębiorstwa. Instytucje rynkowe i pozarynkowe w otoczeniu przedsiębiorstwa. Mechanizmy funkcjonowania instytucji rynkowych.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>otoczenie przedsiębiorstwa</i>, - identyfikuje i nazywa elementy otoczenia przedsiębiorstwa, - rozdziela instytucje rynkowe i instytucje pozarynkowe w otoczeniu przedsiębiorstwa, - opisuje mechanizmy funkcjonowania instytucji rynkowych.	- pogadanka - metody oparte na bezpośrednich kontaktach – wycieczka dydaktyczna - kierowana obserwacja – film dydaktyczny

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
27-28	2	Cele i zasady działania przedsiębiorstw	Cele działania przedsiębiorstw i sposoby ich realizacji. Zasady działania przedsiębiorstw. Kapitał przedsiębiorstwa i jego pozyskiwanie. Majątek (aktywa przedsiębiorstwa). Cena brutto i cena netto. Przychody i koszty przedsiębiorstwa. Koszty stałe i koszty zmienne. Wynik finansowy: zysk lub strata. Próg rentowności. Wskaźnik rentowności.	Uczeń: - opisuje cele działania przedsiębiorstw i sposoby ich realizacji, - wymienia i charakteryzuje zasady działania przedsiębiorstw, - wyjaśnia pojęcia: <i>kapitał przedsiębiorstwa, przychody, koszty, wynik finansowy i rentowność</i>, - wymienia i charakteryzuje sposoby pozyskiwania kapitału przez przedsiębiorstwa, - rozdziela pojęcia: <i>leasing, leasingodawca, leasingobiorca, opłata leasingowa, franchising, franchisingodawca, franchisingobiorca</i>, - wymienia, charakteryzuje i klasyfikuje elementy majątku przedsiębiorstwa, - odróżnia cenę brutto od ceny netto, - oblicza cenę brutto i cenę netto, - klasyfikuje koszty przedsiębiorstwa na koszty zmienne i koszty stałe, - oblicza na uproszczonych przykładach wynik finansowy przedsiębiorstwa, - oblicza i interpretuje wskaźnik rentowności, - oblicza i interpretuje próg rentowności.	- wykład - praca z tekstem - burza mózgów - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych
29	1	Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw	Pojęcie formy organizacyjnej i formy prawnej przedsiębiorstwa. Klasyfikacja form prawnych przedsiębiorstw: osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, spółki prawa handlowego, pozostałe formy prawne przedsiębiorstw.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>forma organizacyjna przedsiębiorstwa, forma prawna przedsiębiorstwa, spółka</i>, - klasyfikuje formy prawne przedsiębiorstw, - wyjaśnia różnice pomiędzy spółkami osobowymi a spółkami kapitałowymi, - korzysta z <i>Kodeksu spółek handlowych, Kodeksu cywilnego i Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej</i>.	- praca z tekstem - dyskusja - kierowana obserwacja – film dydaktyczny
30	1	Przedmiot działalności przedsiębiorstw	Rodzaje działalności przedsiębiorstw. Polska Klasyfikacja Działalności. Klasyfikacje przedsiębiorstw według rodzaju działalności.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcie <i>rodzaj działalności przedsiębiorstwa</i> - charakteryzuje rodzaje działalności przedsiębiorstw, - korzysta z Polskiej Klasyfikacji Działalności, - wyszukuje w swoim otoczeniu przedsiębiorstwa prowadzące określoną działalność.	- praca z tekstem - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
31-35	5	Podejmowanie działalności gospodarczej	Szanse i zagrożenia związane z zakładaniem i prowadzeniem przedsiębiorstw. Czynniki wpływające na sukces i niepowodzenie przedsiębiorstwa. Wybór rodzaju i miejsca działalności gospodarczej. Ryzyko związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Formy pozyskiwania kapitału. Formy wspierania przedsiębiorczości. Instytucje wspierające przedsiębiorczość. Etyka a prowadzenie działalności gospodarczej. Specyfika podejmowania działalności gospodarczej przez osoby niepełnosprawne. Projekt własnego przedsiębiorstwa. Biznesplan. Kryteria wyboru formy prawnej prowadzenia działalności gospodarczej. Formy opodatkowania dochodów osiąganych przez przedsiębiorców. Rejestr przedsiębiorców. Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej. Procedura uruchamiania działalności gospodarczej: utworzenie i rejestracja przedsiębiorcy, obowiązki związane z zatrudnieniem pracowników, założenie rachunku bankowego, załatwienie formalności w ZUS i urzędzie skarbowym, pozostałe formalności. Obowiązki osób prowadzących działalność gospodarczą wobec kontrahentów oraz wobec ZUS i urzędu skarbowego.	Uczeń: - korzysta z obowiązujących przepisów prawa w zakresie podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej, - identyfikuje szanse i zagrożenia związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, - identyfikuje źródła ryzyka związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej i proponuje formy jego ograniczenia, - wyjaśnia cel prowadzenia badań rynku, - wyjaśnia cel sporządzania biznesplanu i wymienia jego elementy, - sporządza uproszczony biznesplan, - identyfikuje źródła wspierania przedsiębiorczości, - identyfikuje formy pomocy udzielanej osobom niepełnosprawnym podejmującym działalność gospodarczą, - rozdziela etyczne i nieetyczne zachowania związane z prowadzeniem działalności gospodarczej, - ocenia zachowania przedsiębiorców z punktu widzenia etyki, - wymienia i stosuje kryteria wyboru formy prawnej prowadzonej działalności gospodarczej, - odróżnia formy prawne prowadzenia działalności gospodarczej podlegające rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym od form prawnych prowadzenia działalności gospodarczej podlegających rejestracji w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, - rozdziela zakres odpowiedzialności osób prowadzących działalność gospodarczą w różnych formach prawnych, - wypełnia wniosek o wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, - wypełnia wniosek o otwarcie rachunku bankowego, - wypełnia formularz ZUS ZUA (zgłoszenie danych osoby ubezpieczonej), - wypełnia formularz rejestracyjny VAT R w zakresie podatku od towarów i usług, - rozdziela formy opodatkowania dochodów osiąganych z działalności gospodarczej, - wybiera formę opodatkowania dochodów osiąganych	- wykład - praca z tekstem - burza mózgów - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - metoda projektów - gra edukacyjna - analiza SWOT - metoda portfolio

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
				z działalności gospodarczej, • oblicza na uproszczonych przykładach podatek dochodowy od osób fizycznych z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej, • znajduje informacje o wysokości składek na ubezpieczenie społeczne, płaconych przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą, • wymienia i opisuje obowiązki osób prowadzących działalność gospodarczą wobec kontrahentów oraz wobec ZUS i urzędu skarbowego.	
36	1	Reklama	Reklama przedsiębiorstw. Informacje zawarte w reklamach. Elementy perswazyjne reklamy. Wpływ reklamy na konsumentów (przykłady pozytywne i negatywne).	Uczeń: • definiuje pojęcia <i>reklama</i>, • wyjaśnia znaczenie reklamy w działalności przedsiębiorstw, • ocenia charakter przekazu reklamowego w opisanych sytuacjach, • podaje przykłady oddziaływania reklamy na konsumentów.	• praca z tekstem • burza mózgów • metody oparte na bezpośrednich kontaktach – obserwacja uczestnicząca • kierowana obserwacja – film dydaktyczny
37	1	Banki i zakłady ubezpieczeń	Znaczenie banków i zakładów ubezpieczeń i ich rola w gospodarce. Usługi świadczone przez banki dla gospodarstw domowych i dla przedsiębiorców. Kryteria wyboru banku przez gospodarstwa domowe i przez przedsiębiorców. Oferta banków i jej analiza. Usługi świadczone przez zakłady ubezpieczeń dla gospodarstw domowych i dla przedsiębiorców. Ubezpieczenia majątkowe jako forma ograniczania ryzyka. Ubezpieczenia na życie. Oferta firm ubezpieczeniowych i jej analiza.	Uczeń: • wyjaśnia znaczenie banków komercyjnych we współczesnej gospodarce, • opisuje usługi świadczone przez banki i warunki korzystania z nich, • wyjaśnia znaczenie zakładów ubezpieczeń we współczesnej gospodarce, • opisuje usługi świadczone przez zakłady ubezpieczeń i warunki korzystania z nich, • porównuje oferty różnych banków w zakresie kredytów, depozytów i warunków prowadzenia rachunku bankowego, • porównuje oferty różnych zakładów ubezpieczeń w zakresie ubezpieczeń majątkowych i ubezpieczeń na życie.	• pogadanka • praca z tekstem • kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych • metoda symulacyjna • metody oparte na bezpośrednich kontaktach – wycieczka dydaktyczna
38	1	Giełdy papierów wartościowych w gospodarce rynkowej	Giełda papierów wartościowych i jej funkcje. Mechanizm funkcjonowania giełdy. Rodzaje rynków na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych. Indeksy giełdowe. Podstawowe wskaźniki giełdowe (cena/zysk, cena/wartość księgowa, stopa	Uczeń: • charakteryzuje funkcje giełdy papierów wartościowych • wyjaśnia pojęcia: <i>giełda papierów wartościowych</i>, <i>publiczny obrót papierami wartościowymi</i>, <i>ceduła</i>, <i>kurs</i>, <i>indeks giełdowy</i>, • wymienia i charakteryzuje rodzaje transakcji występujących	• burza mózgów • kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych • metoda symulacyjna • gra edukacyjna

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			dywidendy) i ich znaczenie w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania na giełdzie.	na giełdzie, • korzysta z tabeli giełdowej, • wymienia i charakteryzuje indeksy giełdowe, • ocenia zmiany indeksów giełdowych w czasie, • charakteryzuje podstawowe wskaźniki giełdowe, • ocenia zmiany podstawowych wskaźników giełdowych.	
Podrozdział – Państwo w gospodarce rynkowej					
39	1	Rola państwa w gospodarce rynkowej	Funkcje ekonomiczne państwa. Przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę. Ochrona własności, umów i konkurencji. Transformacja polskiej gospodarki (od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej). Aktualne tendencje i zmiany w gospodarce Polski.	Uczeń: • wymienia i charakteryzuje funkcje ekonomiczne państwa, • wyjaśnia przyczyny oddziaływania państwa na gospodarkę, • wymienia i charakteryzuje narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę, • wymienia i charakteryzuje zadania państwa w gospodarce rynkowej, • wyjaśnia znaczenie ochrony własności, ochrony umów i ochrony konkurencji w gospodarce rynkowej, • opisuje zmiany polskiej gospodarki po 1989 roku, • wyszukuje informacje o aktualnym stanie polskiej gospodarki, • wyszukuje informacje o aktualnych zmianach w polskiej gospodarce, • ocenia aktualny stan i zmiany w polskiej gospodarce.	• wykład • praca z tekstem • dyskusja • metoda sytuacyjna • kierowana obserwacja – film dydaktyczny
40	1	Polityka fiskalna i budżet państwa	Polityka fiskalna i jej wpływ na życie gospodarcze kraju. Budżet państwa – funkcje, źródła wpływów, kierunki wydatków. Deficyt i nadwyżka budżetowa. Dług publiczny. Wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę.	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>polityka fiskalna</i> i <i>budżet państwa</i>, • określa znaczenie budżetu państwa i jego wpływ na życie gospodarcze kraju, • znajduje i interpretuje informacje dotyczące budżetu, deficytu budżetowego i długu publicznego, • wylicza i charakteryzuje narzędzia i cele polityki fiskalnej.	• pogadanka • praca z tekstem • burza mózgów • kierowana obserwacja – film dydaktyczny
41	1	Polityka pieniężna i bank centralny	Pojęcie banku centralnego. Funkcje banku centralnego. Rola banku centralnego w gospodarce. Polityka pieniężna (monetarna) – jej narzędzia i wpływ na	Uczeń: • wyjaśnia pojęcia: <i>bank centralny</i> i <i>polityka monetarna</i>, • charakteryzuje rolę banku centralnego w gospodarce i jego funkcje,	• pogadanka • praca z tekstem • kierowana obserwacja – film dydaktyczny

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			życie gospodarcze kraju.	- wylicza i charakteryzuje narzędzia i cele polityki monetarnej, - identyfikuje skutki zastosowania poszczególnych narzędzi polityki monetarnej.	
42-43	2	Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki	Wzrost i rozwój gospodarczy i ich mierniki. Identyfikowanie podstawowych wskaźników makroekonomicznych: PKB, PNB, inflacja, bezrobocie. Cykl koniunkturalny. Fazy cyklu koniunkturalnego. Recesja i dobra koniunktura. Pojęcie inflacji oraz jej przyczyny i skutki. Rodzaje inflacji w zależności od przyczyn jej powstania. Stopa inflacji. Rodzaje inflacji w zależności od stopy inflacji. Pojęcie bezrobocia. Przyczyny i skutki bezrobocia. Mierniki bezrobocia – stopa bezrobocia. Sposoby walki z bezrobociem. Formy opieki przysługujące bezrobotnemu.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>wzrost gospodarczy, rozwój gospodarczy, cykl koniunkturalny, inflacja, bezrobocie, produkt krajowy brutto, produkt narodowy netto i dochód narodowy</i>, - wyszukuje informacje na temat wielkości podstawowych wskaźników makroekonomicznych charakteryzujących gospodarkę, - interpretuje podstawowe wskaźniki makroekonomiczne charakteryzujące gospodarkę, - wskazuje i charakteryzuje przyczyny i skutki inflacji oraz metody walki z nią, - wskazuje i charakteryzuje przyczyny i skutki bezrobocia oraz metody walki z nim, - charakteryzuje cykl koniunkturalny w gospodarce i jego fazy, - określa różnice pomiędzy wzrostem a rozwojem gospodarczym, - wyjaśnia różnice pomiędzy inflacją popytową a inflacją kosztową, - korzysta z przepisów prawnych dotyczących uprawnień osób bezrobotnych.	- pogadanka - praca z tekstem - dyskusja - kierowana obserwacja – film dydaktyczny
44-45	2	Współpraca gospodarcza z zagranicą	Korzyści i zagrożenie wynikające ze współpracy międzynarodowej. Formy powiązań gospodarczych z zagranicą. Kursy walut i ich wpływ na gospodarkę i międzynarodową współpracę gospodarczą. Międzynarodowe organizacje gospodarcze. Integracja gospodarcza. Integracja Polski z Unią Europejską. Aktualne tendencje i zmiany w gospodarce światowej. Proces globalizacji gospodarki i jego wpływ na gospodarkę świata i Polski. Rynki finansowe. Centra finansowe	Uczeń: - wymienia i charakteryzuje formy powiązań gospodarczych z zagranicą, - formułuje zasady etycznego zachowania w biznesie międzynarodowym, - wyjaśnia pojęcia: <i>kurs walutowy, rynki finansowe, integracja gospodarcza, globalizacja, import, eksport, nabycie wewnątrzwspólnotowe i dostawa wewnątrzwspólnotowa</i>, - wyjaśnia wpływ kursu walutowego na gospodarkę i międzynarodową współpracę gospodarczą, - porównuje różne formy integracji gospodarczej, - identyfikuje korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy gospodarczej z zagranicą,	- praca z tekstem - burza mózgów - studium przypadku - analiza SWOT - kierowana obserwacja – film dydaktyczny

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			i gospodarcze na świecie. Oddziaływanie globalizacji na poziom życia i model konsumpcji. Etyka w biznesie międzynarodowym.	rozumie istotę globalizacji oraz związane z nią szanse i zagrożenia.	
46	1	Sprawdzian – Funkcjonowanie rynku i gospodarki rynkowej			
Część III – Świadczenie pracy					
47	1	Aktywność i kariera zawodowa	Aktywność i kariera zawodowa. Pojęcie kariery zawodowej. Planowanie kariery zawodowej i jej przebieg. Kwalifikacje i kompetencje zawodowe oraz ich znaczenie dla przebiegu kariery zawodowej. Analiza kariery zawodowej.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia : <i>aktywność zawodowa, kariera zawodowa, kwalifikacje zawodowe i kompetencje zawodowe</i>, - analizuje oferty dotyczące podnoszenia posiadanych i zdobywania nowych kwalifikacji, - wymienia posiadane kwalifikacje, - wyszukuje informacje o kwalifikacjach zawodowych potrzebnych w zawodzie, który chciałby wykonywać, - opisuje i analizuje przebieg kariery zawodowej wybranej osoby.	- burza mózgów - rozmowa nauczająca - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - studium przypadku - analiza SWOT - metody oparte na bezpośrednich kontaktach – wywiad - kierowana obserwacja – film dydaktyczny
48	1	Rynek pracy	Pojęcie pracownika i pracodawcy. Popyt na pracę i podaż pracy. Rynek pracy i jego rodzaje (lokalny, regionalny, krajowy, europejski i globalny). Możliwości i ograniczenia w szukaniu pracy na różnych rynkach pracy. Mobilność na rynku pracy.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>pracodawca, pracownik, rynek pracy, podaż pracy, popyt na pracę i mobilność na rynku pracy</i>, - wskazuje specyficzne cechy funkcjonowania rynku pracy, - charakteryzuje aktualną sytuację na rynku pracy, - wyszukuje z dostępnych źródeł informacje o cechach osobowych oczekiwanych przez pracodawców, - wyszukuje informacje o możliwościach zdobycia pracy na różnych rynkach pracy wyodrębnionych według kryterium geograficznego, - klasyfikuje rynek pracy według kryterium geograficznego, - ocenia nieetyczne zachowania pracownika wobec pracodawcy i pracodawcy wobec pracownika.	- pogadanka - burza mózgów - analiza SWOT - praca z tekstem
49-51	3	Aktywne poszukiwanie pracy	Metody aktywnego poszukiwania pracy. Instytucje wspomagające aktywne poszukiwanie pracy: urzędy pracy, agencje pracy, firmy doradztwa personalnego. Oferta pracy. Formy ofert pracy.	Uczeń: - charakteryzuje i ocenia metody aktywnego poszukiwania pracy, - wyszukuje adresy instytucji wspomagających aktywne poszukiwanie pracy, znajdujących się w pobliżu miejsca	- pogadanka - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - metoda symulacyjna

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			Wyszukiwanie ofert pracy. Analiza ofert pracy. Udzielanie odpowiedzi na oferty pracy. Dokumenty aplikacyjne (dokumenty związane z poszukiwaniem pracy) – CV, kwestionariusz osobowy, list motywacyjny. Rozmowa kwalifikacyjna.	zamieszkania, - korzysta z różnych źródeł informacji o miejscach pracy, - sporządza CV, list motywacyjny i kwestionariusz osobowy, - analizuje oferty pracy zamieszczone w prasie lub Internecie, - uczestniczy w rozmowie kwalifikacyjnej w warunkach symulowanych.	- metody oparte na bezpośrednich kontaktach – wywiad, spotkanie, wycieczka dydaktyczna - metoda portfolio
52-53	2	Rozpoczęcie pracy	Umowa o pracę a inne formy zatrudnienia (umowa-zlecenie, umowa o dzieło, samozatrudnienie, praca czasowa). Podstawy prawne umowy o pracę oraz innych form zatrudnienia. Umowa o pracę i jej rodzaje. Specyfika podejmowania zatrudnienia przez osoby niepełnosprawne. Etyka w relacjach pomiędzy pracownikiem a pracodawcą.	Uczeń: - wymienia i charakteryzuje różne formy zatrudnienia, - korzysta z podstawowych przepisów prawa dotyczących zatrudnienia (<i>Kodeks pracy, Kodeks cywilny</i>), - charakteryzuje wady i zalety pracy czasowej, - określa różnice pomiędzy umową o pracę a umową-zleceniem i umową o dzieło, - wymienia elementy umowy o pracę, - analizuje umowę o pracę z punktu widzenia zamieszczenia w niej wszystkich niezbędnych informacji, - wymienia i charakteryzuje różne rodzaje umów o pracę, - wyjaśnia specyfikę zatrudniania osób niepełnosprawnych, - wymienia formy pomocy dotyczące zatrudniania osób niepełnosprawnych.	- wykład - praca z tekstem - dyskusja - analiza SWOT - kierowana obserwacja – film dydaktyczny
54-56	3	Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy	Kodeks pracy. Podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy. Pojęcie czasu pracy i jego wymiar. Urlopy – ich rodzaje i wymiar. Bezpieczeństwo i higiena pracy – obowiązki pracodawcy i pracownika. Zasada równego traktowania w zatrudnieniu i formy jej naruszenia. Zjawisko mobbingu i obowiązki pracodawcy w zakresie przeciwdziałania temu zjawisku. Pojęcie wynagrodzenia. Systemy płac (wynagrodzeń). Płaca realna a nominalna. Obliczanie wynagrodzenia brutto w różnych systemach płac. Podatek dochodowy od osób fizycznych – opodatkowanie przychodów z pracy.	Uczeń: - wyjaśnia pojęcia: <i>czas pracy, bezpieczeństwo i higiena pracy, równe traktowanie w zatrudnieniu, mobbing, wynagrodzenie, wynagrodzenie brutto i wynagrodzenie netto</i>, - korzysta z podstawowych przepisów prawa dotyczących praw i obowiązków pracowników i pracodawców, - charakteryzuje rodzaje urlopów przysługujących pracownikowi, - oblicza na podstawie <i>Kodeksu pracy</i> wymiar urlopu wypoczynkowego, - ustala na podstawie <i>Kodeksu pracy</i> wymiar urlopu macierzyńskiego, - charakteryzuje obowiązki pracownika i pracodawcy w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, - wymienia formy naruszania zasady równego traktowania	- pogadanka - praca z tekstem - kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych - metoda symulacyjna

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
			Ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych. Wynagrodzenie brutto a wynagrodzenie netto (obliczanie wynagrodzenia netto). Koszty ponoszone przez pracodawcę w związku z zatrudnieniem pracowników. Rozliczenie roczne podatku dochodowego od osób fizycznych: rodzaje formularzy podatkowych i ich wypełnianie.	w zatrudnieniu, • podaje przykłady zachowań będących mobbingiem, • wyszukuje informacje o obowiązkach pracodawcy w zakresie przeciwdziałania mobbingowi, • oblicza wysokość wynagrodzenia brutto w różnych systemach wynagrodzeń, • oblicza zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych od wynagrodzenia brutto, • oblicza składki na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, • sporządza roczne zeznania podatkowe w zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych.	
57-58	2	Zakończenie pracy	Podstawy prawne rozwiązania umowy o pracę i innych form zatrudnienia. Rozwiązywanie stosunku pracy i innych form zatrudnienia. Formy rozwiązania stosunku pracy. Okresy wypowiedzenia. Obowiązki pracodawcy związane z rozwiązaniem umowy o pracę. Świadectwo pracy.	Uczeń: • wymienia formy ustania stosunku pracy i określa różnice pomiędzy nimi, • oblicza na podstawie <i>Kodeksu pracy</i> okres wypowiedzenia umowy o pracę, • analizuje świadectwo pracy z punktu widzenia zamieszczenia w nim wszystkich niezbędnych informacji, • charakteryzuje przyczyny rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, • wymienia i charakteryzuje obowiązki pracodawcy w związku z rozwiązaniem umowy o pracę.	• pogadanka • praca z tekstem • kierowanie nabywaniem umiejętności praktycznych • metoda symulacyjna
59	1	Spory i roszczenia związane z zatrudnieniem	Spory i roszczenia wynikające ze stosunku pracy i innych form zatrudnienia. Sądy pracy. Sądy cywilne. Opłaty sądowe. Dochodzenie przez pracownika swoich praw wynikających z zatrudnienia.	Uczeń: • korzysta z przepisów prawnych zawartych w <i>Kodeksie pracy</i> i <i>Kodeksie postępowania cywilnego</i>, dotyczących sporów i roszczeń wynikających ze stosunku pracy oraz innych form zatrudnienia, • wymienia i charakteryzuje spory i roszczenia, jakie mogą powstać w związku z zatrudnieniem, • wyszukuje adresy sądu pracy i sądu cywilnego znajdujących się w pobliżu miejsca zamieszkania, • wyszukuje informacje o opłatach sądowych ponoszonych w związku z wniesieniem sprawy do sądu pracy lub sądu cywilnego,	• wykład • burza mózgów • metoda sytuacyjna • studium przypadku

J. Musiałkiewicz – program nauczania podstaw przedsiębiorczości

Lp.	Liczba godzin	Temat	Materiał nauczania	Osiągnięcia ucznia	Proponowane metody nauczania
				- wyszukuje informacje o terminach przedawnienia roszczeń związanych z zatrudnieniem, - wymienia sposoby dochodzenia przez pracownika swoich praw, - opisuje tryb dochodzenia przez pracownika swoich praw przed sądem.	
60	1	Sprawdzian – Świadczenie pracy			